

"FİKİR HAREKETLERİ" DERGİSİNDE (1933-1940) HÜSEYİN CAHİT'İN (YALÇIN) TÜRK DEVRİMİ'NE BAKIŞI

Dr. Nahit YÜKSEL*

ÖZET

Hüseyin Cahit (Yalçın) (1875-1957), elli yılı aşkın meslek yaşamında üç ayrı devrede (1908-1914, 1922-1925 ve 1943-1947) Tanin gazetesini çıkaran ünlü gazeteci ve siyasetçidir. İttihat ve Terakki örgütünün önde gelen üyelerinden biridir. Henüz Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü sırada İstanbul'da çıkardığı Tanin gazetesinde, Savaş'a destek vermekle birlikte, Ankara Hükümeti ile zaman zaman belirli konularda ters düşmüş ve adı muhalif gazetecilerle birlikte anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı usulüne ve Hilafetin kaldırılmasına karşı takındığı tutum dolayısıyla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın ve Hükümetin tepkisini çekmiş, İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış ve Nutuk'ta ağır bir dille suçlanmıştır. Bu makalenin amacı, Hüseyin Cahit'in (Yalçın) Türk Devrimini nasıl yorumladığını ve siyasal iktidarla ne tür ilişkisinin olduğunu, 1933-1940 devresinde yayımlanan haftalık Fikir Hareketleri dergisinden izlemektir. Başyazar, 1920'li yılların kötü izlenimlerini silme ve siyasal iktidarla uzlaşma arayışı içindedir. Dergide, orta sınıf söylemine dayalı bir demokrasi savunusu yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu esnasında temsili demokrasinin gereklerinin yerine getirilmemesini (Cumhuriyet Halk Fırkası Liderliği ile Cumhurbaşkanlığı'nın aynı kişide birleşmesini) kıyasıya eleştiren Tanin Başyazarı'nın yerini, Fikir Hareketleri'nde, bu kez, iki savaş arası dönemin dünya koşullarını (diktatörlüklerin yaygınlaşması ve demokrasinin gözden düşmesi) dikkate alan, demokrasiyi korumak pahasına, gerektiğinde kısa süreli diktatörlükleri bile salık veren, iktisadi hürriyeti demokrasi için olmazsa olmaz koşul saymayan ve anti-komünist söylemi dergisinin ana söylemi yapan bir Hüseyin Cahit almıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Cahit (Yalçın), orta sınıf, demokrasi, Fikir Hareketleri, diktatörlük

* Siyaset Bilimci (Maliye Bakanlığı'nda Devlet Bütçe Uzmanı)

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'S VIEW TO TURKISH REVOLUTION IN MAGAZINE "FİKİR HAREKETLERİ"

ABSTRACT

Hüseyin Cahit (Yalçın) (1875-1957), is a famous journalist and politician had issued the well-known newspaper "Tanin" within three different periods (1908-1914, 1922-1925, 1943-1947) over his fifty years occupational life. He was one of the very important members of the party of "İttihat ve Terakki". During the Independence War, although he supported the war in his daily, Tanin, issued in İstanbul, at the same time he had some disputes with TGNA Government with some specific issues and therefore his name was started to be called as opponent journalists. The President Mustafa Kemal and the government criticized of his attitude about the proclamation of republic and abolishment of caliphate, the editor underwent a trial at Liberty Court and was accused in "Nutuk" severely. The aim of this article is to follow-up Hüseyin Cahit's explanation of Turkish revolution and his relations with the political power from weekly magazine "Fikir Hareketleri" which was published in the period of 1933-1940. The editor was seeking for an elimination of the negative impressions of 1920s and compromise with the political power. In the journal he had made a middle-class expression based democracy defending. The editor of Tanin, who had criticised the infringement of requirement of representative democracy (for example combination of the presidency of republic and the leadership of "Cumhuriyet Halk Fırkası" on the same figure) very hardly is replaced with the Hüseyin Cahit, who took into consideration the world conditions (dictatorship became widespread and democracies became unpopular of the period between two wars) commended short term dictatorship when necessary for protecting the democracy, not adopted the economic liberty as an indispensable requirement and made the anti-communist expression as the basic expression for his journal in the "Fikir Hareketleri".

Key Words: Hüseyin Cahit (Yalçın), middle-class, democracy, Fikir Hareketleri, dictatorship.

I. Giriş

Bu makalenin amacı, Türk basın tarihinin en ünlü simalarından biri olan ve Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü sırada Ankara Hükümeti ile ters düşen, Cumhuriyetin ilanı usulüne ve Hilafetin kaldırılmasına karşı gazetesi *Tanin*'de takındığı tutum dolayısıyla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın ve Hükümetin tepkisini çeken ve Nutuk'ta ağır bir dille suçlanan Hüseyin Cahit'in (Yalçın) *Fikir Hareketleri* dergisinde (1933-1940) Türk Devrimini nasıl yorumladığını ve siyasal iktidarla ne tür ilişkisinin olduğunu, 1933-1940 devresinde yayımlanan haftalık *Fikir Hareketleri* dergisinden izlemektir.

II. Hüseyin Cahit (Yalçın)

Gazeteci, siyasetçi ve edebiyatçı kimlikleri ile tanınan Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957), ününü, diğer iki özelliğinden çok, yaşamının neredeyse kırkbeş yılında aktif biçimde sürdürdüğü gazeteciliğe ve güçlü yazı uslubuna borçludur. Onun yaşamı, edebiyatçı, siyasetçi ve gazeteci kimliği üzerine birçok kitap ve makale yayımlanmıştır.¹

İlk siyasi nitelikli yazısını, II. Meşrutiyet'in ilanından duyduğu memnuniyeti dile getirmek için 25 Temmuz 1908'de kaleme almış, İttihat ve Terakki'nin (İT) isteği doğrultusunda *Tanin*'i kurmuş ve bu gazetenin başyazarlığını üstlenmiştir. *Tanin*, zamanla kamuoyunun gözünde İT ile özdeşleşmiş ve onun yayın organı olarak görülmüştür.

1909 yılında milletvekili seçildikten sonra da ateşli ve mantıklı yazılarıyla Fırka'yı savunan Başyazar, 1911'de Maliye Nazırı Mahmet Cavid'in teklifi ve teşvikiyle Düyun-ı Umumiye Osmanlı Dayınler Vekilliliğine seçilmiş, milletvekilliği aylığına ek olarak yüksek bir ücret almakta olduğu bu görevini, aralıksız Mayıs 1922'ye kadar sürdürmüştür.²

¹ Bunlardan en önemlileri aşağıda gösterilmektedir. Ö. Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir, Ege Ü. Edebiyat Fakültesi, 1984; Hilmi Bengi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Ankara, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000; Ali Mücellitoğlu Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, İstanbul, Cilt III, 1968-9; Süleyman Bulut, *Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul, Milliyet, 1984; M. Nuri İnuğur, *Türk Basımında İz Birakanlar*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1988; Cevdet Kudret [Suat Hizarcı], *Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul, Varlık, 1957; Hilmi Yücebaş, *Büyük Mücahit Hüseyin Cahit*, İstanbul, Kültür Kitabevi, 1960; Cemil Koçak, "Hüseyin Cahit ve Fikir Hareketleri", *Tarih ve Toplum*, C. VII, Sayı 68, (Ağustos 1989), s. 22-30.; Y. Doğan Çetinkaya, "Hüseyin Cahit Yalçın", içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 3 Modernleşme ve Batıcılık*, (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul, İletişim, 2002, s. 314-329; A. Ali Gazal, *H. Cahit (Yalçın) Bey'in Siyasi Hayatı (1908-1913)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

² *Tanin*, kişilik haklarına dokunan ve heyecan yaratan sert uslubu gerekçe gösterilerek üç kez (Mayıs 1911, Eylül 1912 ve Ekim 1912) kapatılmış, bunun üzerine, Hüseyin Cahit, sırasıyla ve her biri ka-

Şubat 1919'da işgal kuvvetlerince tutuklanmış ve bir süre sonra Malta'ya sürülmüş, 16 Mart 1921 günü tutsakların salıverilmesi konusunda Türk ve İngiliz Hükümetleri arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde serbest bırakılmıştır. İşgal altındaki İstanbul'a 15 Temmuz 1922'de, yani Malta'dan ayrıldıktan onbeş ay sonra dönen Hüseyin Cahit, ilk önce *Tanin* adıyla, buna izin verilmeyince *Renin* adıyla gazete çıkarmış, milli mücadeleyi destekleyici yazılar kaleme almış, bir süre sonra gazetesinin adını *Tanin*'e dönüştürmüştür. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ve Hilafetin kaldırılması olayları için yaptığı değerlendirmeler nedeniyle Ankara Hükümeti tarafından muhalif gazeteci ilan edilmiştir.³ *Tanin* Başyazarı ve sahibi Hüseyin Cahit Nisan 1925'te tutuklanmış, yargılanmış ve sürgün cezasına mahkum edilmiştir. Çorum'da sürgün cezasını çekmekte iken İzmir'de 1926 yılı ortalarında Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bir suikast girişimi ortaya çıkarılmıştır. İzmir'de 26 Haziran'da başlayan yargılamalar 11 Temmuz'da sonuçlanmıştır. İstiklal Mahkemesi 17 Temmuz'da Ankara'da çalışmalarına başlamış, Mahkemenin talebi üzerine Hüseyin Cahit, 25 Temmuz 1926 günü, sürgünde bulunduğu Çorum'da sorgulanmış ve 1 Ağustos'ta Ankara'ya getirilmiştir. Karar duruşması 26 Aralık 1926'da yapılmış, Mahkeme Cavit Bey, Dr. Nazım, Hilmi ve Nail Beylerin idamına hükmetmiş, Hüseyin Cahit beraat etmiş ve idamlar o gece infaz edilmiştir. Hüseyin Cahit, kısa bir süre sonra sürgün cezasının kaldırıldığına ve serbest bırakıldığına dair telgrafı Çorum'da almıştır.

Hüseyin Cahit, kendisinin cumhuriyet rejimine özlem duyduğunu, Ulusal Mücadelenin gidişatının cumhuriyete varacağını açıklayan belki de ilk yazar olduğunu belirtmektedir. *Nutuk*'taki değerlendirmelerden anlaşıl-

pandıkça onun yerine geçmek üzere, *Cenin*, *Senin* ve *Renin* gibi değişik adlar altında gazetesini çıkarmayı sürdürmüştü, üç kapanışta da, kısa bir süre sonra gazetesinin *Tanin* adıyla çıkarılmasına izin verilmiştir. 29 Ağustos 1912'de Almanların Türk-Alman dostluğunu pekiştirmek amacıyla yaptığı bir davet çerçevesinde Almanya'ya giden Meclis Heyetine, parlamenter olmasının yanı sıra, "*Tanin* Başyazarı" sıfatıyla da katılmış ve heyete başkanlık etmiştir. Hükümete yönelik sert eleştirileri yüzünden, *Tanin*, Kasım 1912'de, bir başka adla yayımlanması da yasaklanmak suretiyle, kapatılmıştır. 11 Kasım 1912'de Viyana'ya kaçan Hüseyin Cahit, Babıali Baskını sonrasında ülkeye dönmüş ve 31 Ocak 1913'te *Tanin*'i tekrar çıkarmaya başlamış, eleştirilerini bu kez İT'ye yöneltmiştir. 12 Haziran 1913'teki Mahmut Şevket Paşa suikastinden sonra, Fırka ile daha fazla ters düşmemek için başyazarlar yazmamaya başlamış, *Tanin*'de eleştirilerin sürmesi üzerine, kendisine büyük ün kazandıran *Tanin*'i 30 Ocak 1914'te Fırka'ya satmıştır.

³ 1922-1925 yıllarında *Tanin*'de yayımlanan yazıları ve bu yazılar dolayısıyla Hükümet ile arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar hak. bkz. Nahit Yüksel, **Fikir Hareketleri Dergisi (1933-1940)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005. Cumhuriyetin ilanı öncesinde ve sonrasında, hükümet yanlısı *Anadolu'da Yeni Gün*'ün *Tanin*'e yönelttiği eleştiriler için, Nurettin Gülmez, "Yeni Gün'de Cumhuriyet", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 62, Temmuz 2005.

maktadır ki, Mustafa Kemal, onun cumhuriyetçiliğinden hep kuşkulandırmıştır. Cumhuriyetin ilanı usulüne yönelik eleştiriler, hilafetin korunmasındaki ısrarı ve Ankara Hükümetinin muhaliflerine zaman zaman destek vermesi, Mustafa Kemal'in ona karşı kuşkularını iyice artırmıştır. *Tanin*'e ve *Tanin* Başyazarı'na neredeyse on sayfalık yer ayrılan *Nutuk*'ta, bu gazeteden ve gazeteciden hiç de sitayişle söz edilmemiştir.

“... 11 Kasım 1923 günlü *Tanin*'in ‘Şimdi de Halifelik Sorunu’ başlıklı başyazarısı okununca, cumhuriyetin kuruluşuna engel olmayanların, ne pahasına olursa olsun, halifeliğin kaldırılmasını önleyebilmek için çaba göstermeğe ve çalışmaya başladıkları anlaşılır. *Tanin*'in bu yazısında, padişah oğullarının mektupları yayımlanarak, padişah soyundan olan kişiler halka sevdirmeye çalışılıyor. Ayrıca, padişah soyundan olanların haklarına karşı çirkin saldırılar yapıldığı ve bunu yapanın, partimizin en seçkin takımından olduğu belirtildikten ve Cumhuriyet Hükümetini ulus gözündeki kötü göstermek için ne söylemek gerekli ise onlar da yazıldıktan sonra, Halifenin çekileceği söylentisine değinilerek : ‘Arkadan arkaya verilmiş bir karar karşısındayız’ deniliyor. Sonra da: ‘Millet meclisinin bu denli özgürlükten yoksun kaldığını, dışarıda verilen kararları yasalastırmak durumuna düşürüldüğünü görmek gerçekten acı oluyor.’ sözleriyle Meclis, bize karşı kışkırtılıyor; Cumhuriyetin ilanını kabul eden meclisin hiç olmasa Halifeliğin kaldırılmasını, oldubitti biçiminde kabul etmemesinin sağlanmasına çalışılıyordu.”⁴

Hüseyin Cahit'in Ankara Hükümetine ve Mustafa Kemal'e karşı açık ve pervasız bir muhalefete geçmesi ve İT'nin yeniden canlandırılması emellerini kimi eski İttihatçılarla birlikte besliyor olması, Mustafa Kemal'i haklı olarak kuşkulandırmıştı. *Nutuk*'ta *Tanin* Başyazarının, Kurtuluş Savaşında yararlılık göstermiş kimi kişileri kışkırtmaya uğraştığı, hükümete yönelttiği eleştirilerle muhalif güçleri güçbirliği etmeye çağırdığı, Halk Fırkasının halkçılığının ancak sözde olduğunu savunduğu belirtilmekte ve Hüseyin Cahit'in kafasını ve gönlünü siyasal tutku ve öç alma duygusunun kararttığı ileri sürülmektedir.

Çorum'dan İstanbul'a döndüğünde geçim sıkıntısı çekmeye başlayan Hüseyin Cahit'in, iş bulmak üzere çaldığı kapılar birer birer yüzüne kapanmıştır. Şükrü (Kaya) Bey aracılığıyla, 1930 yılında, Sanayi ve Maadin Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı görevine atanmıştır. Kendisine düzenli bir

⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev (Nutuk) II*, (8. Baskı), Ankara, TDK yayını, 1981., s. 605-6

gelir sağlayan bu iş geçim sıkıntısını gidermiş ise de, Birinci Türk Dil Kurultayına sunduğu bildiri yüzünden bu görevine son verilmiş (1932) ve tekrar işsiz kalmıştır.⁵ 27 Haziran 1933'te Necmeddin Sadak'ın *Akşam* gazetesinde "Akşamcı" imzasıyla ve siyasetten uzak konularda başladığı fıkra yazarlığını 1936 yılı ortalarına kadar sürdürmüştür.

Fikir Hareketleri'nin henüz ilk sayısında (29 Ekim 1933) "Cumhuriyet" konusundaki düşüncelerini açıklamış ve Cumhuriyet'in onuncu yıl coşkusunu dile getirmiştir: "Nasıl olmuş da uzun zamandır cumhuriyetsiz yaşamış, cumhuriyetten başka rejim altında yaşamaya nasıl tahammül etmişiz diye düşünüyörüz."⁶

Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri*'nde güncel siyasete dair yazılar yazmaktan özellikle kaçınmış ve siyasal iktidarı hiçbir biçimde eleştirmemiştir. 1935 yılında haftalık *Yedigün*'de başladığı sohbet, deneme ve gezi yazılarını 1946 yılına kadar sürdürecektir.⁷ 1936 yılında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ ile belediye yatırımları ile ilgili bir konu dolayısıyla davalık olmuş ve davada yaptığı savunmayı *Fikir Hareketleri*'nde yayımlamıştır.

Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra, Hüseyin Cahid Yalçın, Başvekil Celâl Bayar'dan aldığı bir davet üzerine Ankara'ya gelmiştir.⁸ Bayar kendisini çok sıcak karşılamış ve ülkenin birlik ve bütünlüğe ihtiyaç duy-

⁵ Başyazar, yıllar sonra kaleme aldığı anılarında, 1926'dan sonra basın yaşamından uzak kalışını ve geçim sıkıntısı çekmesini şöyle anlatmaktadır. "Gazetem kapanmış, şiddetli bir rejim teessüs etmiş ve mücadele imkânı bitmişti. Bütün yakın arkadaşlarım hayata gözlerini kapamışlardı. Yapayalnız ve işsiz güçsüz kalıyordum. Ne bir gazeteye bir satır yazı, ne ufak bir iş. Hatta eski mektep müdürlüğüme dönmeye bile imkân yoktu. En kolay ve âdi bir iş sayılan gümrük komisyonculuğuna Müştak ile beraber başladım. Biz nerede, gümrük komisyonculuğu ve güya ticaret nerede? Bu işi tasfiye ettik.

"Çok zor ve ezici bir hayat devresi başladı. Eski dostum Şükrü Kaya'nın halimi İsmet Paşa'ya anlatması Sanayi ve Maadin Bankasına yerleştirilmemi intaç etti. Fakat Dil Kurultayında düşündüklerimi pervasızca ileri sürdüğüm için bankadan atıldım."

Hüseyin Cahid Yalçın, "Atatürk Devri", *Ulus*, (27.2.1951). Hüseyin Cahit'in yaşamının belki de en az hareketli ve renksiz olan bu devresi (1926-1933) hakkında diğer ayrıntılar için bkz. Bengi, *a.g.e.*, s. 266-268.

⁶ Bengi, Hüseyin Cahit'in bu makalesinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın adını hiç anmamasını ve ondan yalnızca "şef" olarak, Türk Milletinin yeniden dirilişini sağlayan Ulusal Mücadele hareketinin sevk ve idarecisi olarak söz etmesini ilginç bulmakta ve bu durumu, *Nuuk*'ta kullanılan "*Tanın Başyazarı*" nitelemesiyle bağlantılı değerlendirmektedir. Cumhuriyetin on beşinci yıldönümü için 1938 yılında yazdığı yazıda ise, Hüseyin Cahit, Atatürk'ün büyüklüğünü ve ulusal mücadelenin başarılmasındaki rolünü açıkça belirtmekte, "Atatürk" sözcüğünü kullanmaktadır.

⁷ Yalçın, haftalık *Yedigün*'de İT erkanının önemli kişiliklerinin (34 kişi) portrelerini çizmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanıdıklarım*, İstanbul, YKY, 2001.

⁸ İnönü, hatıralarında, Başvekil Celal Bayar aracılığıyla Hüseyin Cahid Yalçın ile ilişki kurduğunu belirtmektedir. Cemil Koçak,, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, (I. Cilt), İstanbul, İletişim yayınları, 1996, s. 176.

duğunu, kırgınlık ve ayrılıkların artık bir yana bırakılması gerektiğini belirtmiş ve milletvekili olması önerisinde bulunmuştur. Yalçın, Bayar ve Cumhurbaşkanı İnönü ile yaptığı görüşmeler sonrasında öneriyi kabul etmiş,⁹ 4 Ocak 1939 tarihinde yapılan ara seçimde V. Dönem Çankırı milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. VI. Dönemde yine Çankırı, VII ve VIII. dönemlerde İstanbul'dan, IX uncu dönemde de Kars'tan milletvekili seçilmiştir. Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği de yapmış, partisinde Grup Başkan Vekilliğine seçilmiş, Türk Basın Birliği Başkanı olmuştur.¹⁰

Hüseyin Cahit'in Ulusal Mücadele'yi yürüten ve Cumhuriyeti kuran ekiple yıldızının barışmamasını, siyasal muhalefete düşmesini, Cemil Koçak, Ayşe Azman gibi, onun İttihatçı kadrolar arasında meydana gelen çekişme ve çatışmada Ankara'daki yeni iktidar sahiplerinin yanında ya da arkasında kalmayı tercih etmemesine bağlamaktadır.

Yalçın, ülkü bakımından kendisi ile Mustafa Kemal'in çok yakın olduğunu gözlemlemektedir.¹¹ Falih Rıfkı Atay ise, Hüseyin Cahit ve Mehmet Cavid'in Mustafa Kemal'in Enver Paşa gibi diktatörlüğe yönelmesinden korktuklarını belirtmekteydi.

"... Gerçekte Mustafa Kemal'in yaratmak istediği yeni Türkiye ve yeni Türk Cemiyeti ile, Hüseyin Cahit'in ilk gençliğinden beri rüyasını gördüğü yeni zamanlar Türkiyesi arasında hiçbir fark yoktu. Cavid de, O da tabii ki Cumhuriyetçi idiler. Öyle olmalı idiler. İkisi de aşağı yukarı Mustafa Ke-

⁹ Asım Us, milletvekilliği önerisini kabul etmesinden sonra Yalçın'ın kendisine şunları söylediğini belirtmektedir. "... Ben Atatürk'ün aleyhinde hiçbir şey yapmadım. İsmet aleyhinde polemik yaptım. Fakat İsmet bana iyilik yaparak intikamını aldı. Ben hayatta oldukça onun aleyhinde kalemimi oynatmam." Asım Us, **1930-1950 Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları**, İstanbul, Doğruluk Matbaası, 1966, s. 328.

¹⁰ 1938 yılından beri yalnızca dış siyaset konulu başmakaleler yazdığı *Yeni Sabah* gazetesinden 1943 yılında ayrılan Yalçın, 30.8.1943'te *Tanin*'i üçüncü kez yayımlamaya başlamış, 1947 yılı ortalarına kadar yayın yaşamında kalan bu gazetede daha çok dış siyasete ilişkin yazılar yazmış, komünizm, faşizm ve irticaya karşı mücadele etmiştir. 1948 yılında CHP'nin yayın organı olan *Ulus* gazetesinde siyasi nitelikli başyazılar yazmaya başlamış, partisine ve İnönü'ye destek vermiş, polemikçi uslubunu sürdürmüş ve Demokrat Parti'ye ağır eleştirilerde bulunmuştur. 9.9.1951 tarihli *Ulus*'ta yazdığı bir yazıda TBMM'nin manevi şahsiyetini tahkir ettiği gerekçesiyle dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 1953 yılında *Ulus* gazetesinin kapatılması üzerine onun yerine çıkarılan *Yeni Ulus* ve *Halkçı* gazetelerinde de başyazarlık yapmıştır. Demokrat Parti aleyhine yazdığı yazılardan dolayı yargılanmış ve 26 ay hapse mahkum edilmiş, 1.12.1954 tarihinde 79 yaşında iken cezaevine konulmuştur. Üç buçuk aylık mahkumiyet ardından, iç ve dış basında yürütülen kampanyaların da etkisiyle, Bakanlar Kurulu Kararı ile serbest bırakılmıştır. 1957 seçimlerinde hasta olmasına rağmen yeniden aday olan Yalçın, seçim kampanyası sürerken, 18 Ekim 1957 günü zatürreden hayatını kaybetmiştir.

¹¹ Hüseyin Cahit Yalçın, **Siyasal Anılar**, (Haz. Rauf Mutluay), (2. Baskı), İstanbul, Türkiye İş Bankası yayını, 2000, s. 372.

mal’le aynı şeye inanmakla beraber Mustafa Kemal’e inanmıyorlardı. İttihat ve Terakki devrindeki Enver diktatoryası tecrübesinin bu türlü kaygılanmalarında derin tesiri olmuştur.”¹²

Hüseyin Cahit’in *Fikir Hareketleri* dergisinde Türk Devrimine bakışını ve siyasal iktidarla ilişkilerini anlamak için, başyazarlığını kendisinin yaptığı bu dergiyi irdelemek gerekir.

III. *Fikir Hareketleri* Dergisi

“*Fikir Hareketleri*” adını taşıyan “İlmi, İçtimai, Edebi Haftalık Risale”, Cumhuriyet’in ilanının onuncu yıl dönümünde (29 Teşrinievvel 1933) ilk sayısıyla okur karşısına çıkmıştır.¹³

Diktatörlüğün ve özellikle de komünizmin çokça irdelendiği dergide, Hüseyin Cahit, kendisinin de gençken bir aralık bu “boş hülya”lara (komünizm) sürüklendiğini, BDS sonrası “... devresinin en mühim hadisesi sıfatile bugün tazelenmiş olan bu mevzuu esaslı surette tetkik etmekte büyük bir fayda ...” gördüğünü belirtmektedir.

“Umumi harp beşeriyet tarihinde hiç görülmedik bir kan ve felaket karsırgası halinde ortalığı sarstıktan sonra büyük bir inkılaba sebep oldu. İnsanların en yüksek bir ideal gibi ele geçirmeye çalıştıkları demokrasi yıkılacak zannolundu ve her tarafta demokrasi aleyhinde sesler işitildi. Bugün demokrasi bir taraftan komünistlerin teşkil ettikleri tehlike ile uğraşmak mevkiindedir. Diğer tarafta da diktatörlükle demokrasiyi ezmeğe uğraşıyorlar.”

Dergide demokrasinin içinde bulunduğu durum ve demokrasinin düşmanları (diktatörlükler, sosyalistler ve komünistler) kuramsal yönden ve uygulamalar açısından ele alınmıştır.

Yalçın, dergisinin son sayısında, *Fikir Hareketleri*’nin “... milli hakimiyet felsefesi ve rejimi aleyhinde sağdan ve soldan yapılan hücumların mahiyetini tahlil ve teşrih...” ettiğini ve gereken bilgiyi verdiğini belirtmektedir.”¹⁴

¹² Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, Bateş A.Ş., 1998, s. 382.

¹³ Derginin başmuharriri, muharriri ve hatta her şeyi Hüseyin Cahit idi. Hüseyin Cahit, ilk sayıda kaleme aldığı “Matbuat Hayatı” başlıklı makalesinde, *Fikir Hareketleri*’nin çıkmaya başladığı sıralarda birçok derginin yayın yaşamında olmasının iftihar edilecek bir durum olduğunu belirtmektedir. Ona göre, “... Türkiye hiçbir zaman böyle bir inkişafa nail olmamıştır.” Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

¹⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Okuyucularıma”, **FH**, Sayı 364, (12.10.1940).

Fikir Hareketleri'nde, 80'i Türk olmak üzere, 332 ayrı yazarın kaleminde çıkan toplam 3245 makale yayımlanmıştır. Türk yazarların sayısı fazla gözükmekle birlikte, Hüseyin Cahid Yalçın bir yana bırakılırsa, yazarlardan birden fazla makalesi yayımlananların sayısı 10'u geçmemektedir. Başyazarın, değişik türde toplam 401 makalesi yayımlanmıştır. Bu, makale toplamının % 12,3'üdür. 79 yazı ile Francesco Nitti, dergiye en çok katkısı olan ikinci yazardır. Derginin diğer önemli yazarları Francis Delaisi, Edouard Benes, Alfred Cobban, Louis Marlio, Edmond Vermeil, Fortunat Strowsky, W. Henry Chamberlin, Joseph-Barthélemy, Frank H. Hankins, Henri Decugis, Julien Benda, Comte Sforza, Emile Labarthe, F. Cambo, F.J.C. Hearnshaw, Georges Guy-Grand'dir.

Bilimsel, toplumsal ve yazınsal bir dergi olan *Fikir Hareketleri*'nde siyasetten iktisada, kültürden diplomasiye, dinsel konulardan edebiyata kadar pek çok konuya yer verilmiş ise de, en sıklıkla ele alınan konu, 421 makale ile komünizmdir. Demokrasi savunusunun yapıldığı, devletçilik ilkesinin desteklendiği ve orta sınıf tezinin ileri sürüldüğü dergide yer verilen en güçlü söylem, antikomünizmdir.¹⁵

Hüseyin Cahit'in *Fikir Hareketleri* dergisinde Türk Devrimine bakışını ve siyasal iktidarla ilişkilerini *Fikir Hareketleri*'nden izlemeye başlamadan önce, iki savaş arası dönemin koşullarına ve Türk düşün yaşamını etkileyen bazı akımlara değinmek yararlı olacaktır.

IV. İki Savaş Arası Dönem (1914-1945)

XX. yüzyılda yaşanan iki Dünya Savaşının arasındaki süre (çoğunlukla Savaş yıllarını da kapsayacak biçimde 1914-1945 yılları) çok olumsuz nitelendirmelerle¹⁶ anılır. Bu devrede kitlesel felaket ve giderek artan barbarca yöntemler, teknolojiadaki sürekli ve göz alıcı ilerlemeleri, hatta dünyanın birçok yerinde insanın toplumsal örgütlenmesindeki inkar edilemez gelişmeleri gölgelemekteydi. Sanayileşmiş ülkelerin bu devrede toplumsal devrime yakalanmadan çıkabilmeleri, kimi tarihçilere göre, bu ülkelerin iktisadi ve toplumsal yapılarının hayli sağlam olduğunun kanıtıydı. Bu ba-

¹⁵ Hüseyin Cahid Yalçın, "Atatürk Devri", *Ulus*, (27.11.1951). Yalçın, demokrasiye sövmenin, diktatörlüğü alkışlamanın bir "... geçim ve ilerleme vasıtası..." olduğu bir dönemde, "Yaşayabilmek için 'Fikir Hareketleri' risalesini neşre..." başladığını belirtmektedir. Dergi hakkında bkz. Nahit Yüksel, **a.g.e.**

¹⁶ Bu yılları Hobsbawm "felaket çağı", Carr ise "kriz yılları" biçiminde adlandırır. Kimi tarihçiler için de, dönem, "karanlık çağ" veya "ideolojiler çağı"dır.

şarını göstermekle birlikte, kapitalizm, Bolşevizmin meydan okumasını, kendisini 1914'te olduğundan bambaşka bir şeye dönüştürerek savuşturabildi. 1920-1939 devresinde Avrupa devletlerinin çoğunda parlamenter demokratik sistemler hemen hemen tamamen ortadan kalktı, bunlardan bir kısmı sosyalizme yöneldi. Liberalizm için, bütünüyle yok olmanın tek seçeneği değişim idi. Bu seçenek, Keynes sayesinde yaşama geçirildi. Keynes, devletin yönettiği ve kontrol ettiği bir ekonominin savunuculuğunu yapmaktaydı. Kapitalist toplumun ancak devlet yönetim ve kontrolünde (planlamacılığında) varlığını koruyabileceğini düşünmekteydi. 1939 yılında yaşlı kıtadaki 27 devletten yönetimleri demokratik olanların sayısı 10'u geçmemekteydi.¹⁷ 1914 öncesindeki liberal kapitalizmin öldüğü, iki Savaş arası dönemde hemen hemen evrensel bir biçimde kabul edilmişti.

“... 1914-1945, ideolojilerin en yoğun olduğu bir evreydi. Demokrasilerin çöktüğü, liberalizmin terk edildiği, güdümlü ekonomilerin giderek neomerkantilist çizgiye girdiği; iki dünya savaşı, bir dünya buhranı, milliyetçilik ve militarizm; faşizm, nasyonal sosyalizm, bolşevizm ve benzeri otoriter ve totaliter rejimlerin at oynattıkları bir dönem geride kaldı. 20. yüzyılın tüm çözümsüzlük örnekleri bu otuz yıla sığdı...”¹⁸

Türkiye Cumhuriyeti, dış dünyada yukarıda tasvir edilen koşulların geçerli olduğu bir sırada, Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulacak (1923) ve ilk ve ikinci on yılını iki savaş arası dönemin zorlu koşullarında geride bırakacaktı.

Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde (1933), Türkiye'de basın, düşünce ve sanat ortamını uzun süre etkileyecek bazı dergiler yayın yaşamında yerini almıştı. Halkevleri *Ülkü*'yü, Hüseyin Cahit *Fikir Hareketleri*'ni, Ya-

¹⁷ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, Sarmal yayınları, 1996. Lipson da benzeri gözlemlerde bulunmakta, 1939 yılında demokratik yönetime sahip Avrupa ülkeleri olarak Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İsviçre ve Norveç'i saymaktadır. Ona göre, 1920'lerin başlarında demokratikleşme konusunda umutlar artsa da, bu onyılda ve 1930'lardaki olaylar demokrasinin son bir yüzyıl boyunca başına gelenlerin en kötüsü idi. Leslie Lipson, **Demokratik Uygurluk**, (Çev. Haldun Güllalp, Türker Alkan), Ankara, Türkiye İş Bankası, 1984, s. 71-2.

¹⁸ Zafer Toprak, “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 121, (Ocak 2004), s. 70. Devlet-birey ilişkilerinin tarihin hiçbir döneminde BDS sonrasında olduğu kadar kamuoyunu meşgul etmediğini belirten ve bunu Savaşın ortaya çıkardığı genel karışıklıklar (ihtilaller, isyanlar ve bunalımlar) ve bu karışıklıklar arasında yapılan emrivakiler (Sovyet Devrimi) biçiminde iki nedene bağlayan Ağaoğlu Ahmet’e göre, Avrupa’da diktatörlüklerin yaygınlaşması, tarihin gidişinin “medeni beşeriyet”e (iktisadiyat alanında mesai serbestisi ve kapitalizm, siyaset alanında parlamentarizm ve bireysel özgürlük olan kuruluş tarzı) doğru olmadığı yönünde öteden beri sosyalistlerce savunulan tezleri güçlendirmektedir. Ağaoğlu Ahmet, **Devlet ve Fert**, İstanbul, Sanayiinefise Matbaası, 1933, s. 3-6.

şar Nabi ve Nahit Sırrı *Varlık*'ı, İsmayıl Hakkı *Yeni Adam*'ı ve Sedat Simavi de *Yeni Gün*'ü bu yıl içinde yayımlamaya başlamıştı. Türk basın tarihinin en çok ses getiren iki dergisi, *Kadro* ile *Kooperatif*, 1932'den beri yayımlanmaktaydı.¹⁹

Dayanışmacılık esinli olan ve II. Meşrutiyet döneminden beri düşünce yaşamımızda yer alan halkçılık (popülizm), düşünce dergiciliğimize de yansımıştır. II. Meşrutiyet sonrasında ve tek parti döneminde yayımlanan bazı dergilerde, farklı temalarla, halkçı söylem kullanılmıştır. *Fikir Hareketleri* de bu tür söylem içeren dergilerden biridir.²⁰ *Fikir Hareketleri* öncesinde halkçılığın dergiciliğimize nasıl yansıdığına aşağıda kısaca değinilecektir.

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı halkçılarının sözcülüğünü Yusuf Akçura üstlenmiş, 1910'ların başında yayınlanan *Türk Yurdu*'nda ulusun halktan kaynaklandığı ve halktan ayrı bir ulus kavramının düşünülemeyeceği belirtilmiştir. Uluslaşabilmek için halkı yükseltmek gerekmektedir. Osmanlı aydını halka doğru inmeli ve halkı anlamalıydı. 1913 yılında yayımlanan *Halka Doğru* ise, aydınlar önderliğinde halkın eğitilmesini önermiş, II. Meşrutiyetin sonlarına doğru "halk" sözcüğü ile "orta tabaka" kastedilmeye başlanmıştır.

"1910'lu yılların ilk yarısında *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru* dergilerinde gündeme gelen halkçılık, 1. Dünya Savaşıyla birlikte yeni bir evreye girer. Savaş öncesi 'halka doğru' hareketi gizli bir sınıf anlayışını içerir: Alt gelir

¹⁹ 1935 yılında Basın Kongresi toplandığında ülke çapında 38 adet günlük gazete, 78 adet süreli gazete ve 127 adet de dergi çıkarılmaktaydı. Yeni rejimle en uyumlu yayın yapan gazeteler *Ulus*, *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Kurun (Vakit)* ve *Son Posta* idi. 1930'lu yılların önemli iki gazetesi de 1936'da çıkarılan *Tan* ve 1938'de çıkarılan *Yeni Sabah* idi. Ali Gevgilili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)*, Cilt I, s. 216-217.

²⁰ Zafer Toprak, "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı", içinde, *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)*, İstanbul, Gelişim, 1984, s. 13-54. Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi dergilerini "fikir dergiciliği" açısından inceleyen ve dergiciliğimizin nasıl bir evrim geçirdiğini saptamaya çalışan Toprak, makalesinde, BDS'nin neden olduğu toplumsal çöküntü dolayısıyla, uzlaştırıcı bir dünya görüşü olan dayanışmacılığın Osmanlı düşünce yaşamında yerleştiğini, çıkarları çelişen toplumsal sınıflar yerine çıkarları uzlaşan meslek zümrelerinin konduğunu, korporatist yönü giderek belirginleşen meslekçilik vurgulanarak Osmanlı toplumsal düzeninin ahlak normlarıyla denetlenmek istendiğini, halkçılığın iktisadi boyutunun müdahaleci bir devlet modelini gerektiren iktisadi dayanışmacılık olduğunu, BDS yıllarında XIX. yüzyıl liberalizminin artık geçerliliğini yitirdiğini, List'in "milli iktisat"ının Smith'in "liberal iktisat"ına üstünlük sağladığını belirtmektedir. *a.g.m.*, s. 24-26. Toprak, İttihatçıların, II. Meşrutiyet sonrasında her yönüyle liberal bir nitelik taşıyan *Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası* ile yola çıktıklarını, buna karşılık, *İktisadiyat Mecmuası* gibi koyu müdahaleci bir dergiyle 1918'e ulaştıklarını, 1908'in İngiliz hayranlığının Balkan Savaşları ertesinde Alman hayranlığına dönüştüğünü işaret etmektedir.

gruplarına yönelir, kır ve kent çalışanlarının sorunlarına çözüm arar. Rusya kökenli göçmen müslümanlar ve Balkanlar'daki popülist gelişmeler Türkçüler arasında 'narodnik' geleneğinin doğuşuna neden olmuştur. Oysa, 1. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı yepyeni gerçeklerle karşılaşır. Halk sözcüğü içerik değiştirir. Müslüman-Türk unsur etkinlik kazanır. Halk bundan böyle Müslüman-Türk orta sınıf'tır. Türkiye'nin en zengin yöresi İzmir'de, Mahmut Celal (Bayar), Dr. Nazım ve Vali Rahmi Bey'in girişimiyle Halka Doğru Cemiyeti kurulur. Derneğin yayın organı olarak *Halka Doğru Mecmuası* çıkarılır.

“*Halka Doğru Mecmuası*'nın, aynı adı taşıyan önceki dergiden farklı bir halk anlayışı vardır. Halk sözcüğünden ulusal benliğin taşıyıcısı orta tabaka amaçlanır; düşük gelir grupları, topraksız ya da az topraklı köylü, gündelikçi işçi ve küçük esnaf dışlanır. O güne değin, 'avam' ve 'havas'tan oluşan Osmanlı toplum yapısına, *Halka Doğru Mecmuası* üçüncü bir katmanı, 'halk'ı ekler. Bundan böyle *Halka Doğru Mecmuası*, Türk ulusunun geleceğinin güvencesini oluşturduğu kanısında olduğu 'orta sınıf'a bilinç götürmeyi amaçlar. Savaş yıllarında 'halka doğru' gidenler, Türk Ocaklarının 'narodnik' eğilimlerini terk eder, Müslüman-Türk eşrafın dış odaklara karşı iktisadi çıkar birliğini gözetirler.”²¹

Güçlü orta sınıf tezi halkçı rejimlerin temel dayanak noktasıdır. Sınıfsal karşıtlıklar bu rejimlerde orta sınıf aracılığıyla giderilmektedir. Halkçılığa göre, gelişmiş ülkelerin sınıfsal yapılarındaki kristalleşme ya da belirginleşme geri kalmış ülkelerde görülmez. Bu ülkelerde olsa olsa sömürgecilik döneminden kalma “sınıfsal kalıntılar”dan söz edilebilir. Halkçı düzende sınıf mücadelesi kavramı anlamını yitirmektedir. Bu rejimlerde temel çelişki sınıflar arasında değil, toplumun tümü ile ya da ulusla, tüm dış dünya, özellikle eski sömürgeci ülkeler arasındadır. Halkçılığa göre geri kalmış ülkelerde proleter sınıf yoktur, proleter ulus vardır. Bağımsızlığını kazanan ve uluslaşan toplumlarda ulusal kimlik ya da benlik sorunu bütüncü- dayanışmacı bir toplum modelini gerekli kılar. Ulusun kendini tanımlaması kimi kez ırkçı açılımları da gündeme getirir. Halkçılığın (popülizmin) tüm bu öğeleri, Toprak'a göre, Tek Parti dönemi dergilerinde görülebilir. Örneğin, proleter ulus teması *Kadro*'da, orta sınıf teması *Fikir Hareketleri*'nde, ırkçı temalar²²

²¹a.g.m., s. 28-30.

²² Bu söylemi kullanan dergiler hakkında iyi bir çözümleme için bkz. Toprak, a.g.m., s. 42-48. Bu konuda ayrıca bkz. Günay Göksu Özdoğan, “Türk Ulusçuluğunda İrkçı Temalar: 1930 ve 1940'ların Türkçü Akımı,” *Toplumsal Tarih*, Sayı 29, (Mayıs 1996), s. 19-24. Güven Bakırezer, “Nihal Atsız'ın Düşüncesi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 29, (Mayıs 1996), s. 25-31.

ise dönemin Türkçü- Turancı dergilerinde işlenmiştir.²³ 1930'lu yılların dergilerinden bu onyıllın düşünce dergiciliğine damgasını vurarı, 1932-1935 arasında 36 sayı yayımlanan *Kadro*'dur.²⁴

Halkçı düşüncenin ve halkçı rejimlerin temel dayanak noktası "güçlü orta sınıf tezi"dir. Bu tez, *Fikir Hareketleri*'nde de görülmektedir. *Fikir Hareketleri* tek parti döneminde demokrasi retoriğini en yaygın biçimde kullanan dergidir.²⁵ 1930'lu yıllarda, kuşkusuz, halkçı olmayan dergiler de vardı. Bu dergiler arasında Ahmet Ağaoğlu'nun *Akın*'ı (1932-1933), Sabiha Sertel'in *Projektör*'ü (Mart 1936), İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun *Yeni Adam*'ı (1934), Hilmi Ziya Ülken'in *İnsan*'ı (1939-1941) Nurettin Topçu'nun *Hareket*'i (1939-1979) sayılabilir

²³ Toprak, "Fikir...", s. 42. Tek parti döneminde geliştirilen halkçı düşüncenin temel odaklarından biri olan kooperatifçilik ve Ahmet Hamdi'nin (Başar) *Kooperatif*'i ve halkçı düşüncenin bir diğer versiyonu olan, CHP'nin altı esasını kitlelere benimsetmeyi amaçlayan ve köy ve köycülüğü yücelten *Ülke* için bkz. **a.g.m.**, s. 36-38. "Ahmet Hamdi'ye göre, Türkiye'de sınıflar belirgin bir nitelik kazanmamıştır. Bu nedenle, bir dizi zorlamalarla ülkede 'kapitalist sınıf' yaratmak gereksizdir. Zaten dünya buhranı kapitalizmin çözümsüzlüğünü göstermiştir. İzlenecek yol, geri kalmış tüm ülkelerde geçerliliği olan iktisadi devletçiliktir. Yapay özendirmeyle özel girişimci yetiştirmek çözüm değildir. Özel girişimcilere olanaklarına koşut ortam sağlanmalı, diğer alanlar devlete değerlendirilmelidir."

²⁴ *Kadro*, Kemalist Devrimin ideolojisini oluşturmayı amaçlamakta, kapitalizm ile sosyalizm dışında üçüncü bir yol aramaktaydı. Marksizmden esinlenmesine karşın, dönemin resmi ideolojisine ters düşmemektedir. *Kadro*'ya göre, Marxist kuram ulusal kurtuluş hareketlerini açıklamada yetersiz kalmıştır. Tarihsel maddecilik ise, Marxist öğretiden bağımsız olarak sömürgelekten yeni kurtulan az gelişmiş ülke koşullarına uygulanabilir. Kapitalizmin gelişmesi dünyayı ileri tekniğe sahip ülkelere ve bu teknikten yoksun ülkeler diye iki kampa ayırmıştır, ulusal kurtuluş hareketleri de işte bu çelişkiden doğmaktadır. 20. yüzyılın temel çelişkisi az gelişmiş sömürge ya da yarı sömürge ülkelerle bunları yöneten ileri kapitalist ülkeler arasındadır. İleri kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelelerinin geleceği de sömürge ve yarı sömürgelelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinin yazgısına bağlıdır. Sömürge ve yarı sömürgele ulusal kurtuluş mücadelelerini başarıya ulaştırmadıkları sürece bu ülkelerde Batı'daki anlamıyla toplumsal sınıflar ortaya çıkamaz. Osmanlı Devleti de toplumsal sınıflardan yoksundu. Mustafa Kemal'in önderliğindeki milli mücadele, bir sınıfın değil tüm ulusun emperyalizme karşı başkaldırmasıdır. Temel çelişki bağımsızlığı kazanan ülkelerin kendi üretici güçlerini geliştirmeleri ile çözülecektir. Türkiye gibi sınıfların olmadığı bir toplumda modern teknik ve toplumsal kalkınma Devlet eliyle ve bir plan dahilinde yürütülecektir. Ulusal kurtuluş savaşı ertesi ortaya çıkan devlet sınıfsal nitelik taşımayacak, sınıflardan bağımsız bir devlet olacaktır. Türk Devrimi, Kadroculara göre, "sınıfsız ve tezatsız" bir ulus olmayı amaçlar. Bu açıdan kadrocu görüş dönemin resmi ideolojisi ile uyum içindedir. **a.g.m.**, s. 38-40. Dergi için ayrıca bkz. Ömür Sezgin, "Kadro Hareketi", içinde, **Kadro**, (Ed. Cem Alpar), Ankara, Gazi Üniversitesi yayını, 1982, ss. 11-20; Mustafa Türkes, **Ulusçu Bir Sol Akım: Kadro Hareketi, Ankara**, İmge Kitabevi yayını, 1999.

²⁵ Toprak, makalesinde, *Fikir Hareketleri*'nin demokrasi anlayışının Kıta Avrupa'sındaki totaliter eğilimlerden etkilendiği kanısındadır. Toprak, "Fikir...", s. 40-41.

V. Hüseyin Cahit'in (Yalçın) Türk Devrimine Bakışı

Siyasal anlamda inkılabı (devrim)²⁶ “bir devletin siyasi ve toplumsal yapısının aniden ve şiddetli bir biçimde değişmesi” biçiminde tanımlayan ve devrimi (inkılab) isyan veya ihtilalle karıştırmamak gerektiğine işaret eden²⁷ Hüseyin Cahit'e göre, birdenbire ve şiddetli, yıkıcı ve yapıcı nitelikleri taşıyan bir hareketin devrim sayılabilmesi için, bunun uzun sürmemesi gerekir; aksi takdirde, buna devrim değil tekâmül denilir.²⁸

Başyazar, devrimin süresi konusunda *Kooperatif* (Ahmet Hamdi) ile uzlaşmamaktadır. Ahmet Hamdi, Hüseyin Cahit'in devrimi “bir taraftan yıkıcı, bir taraftan yapıcı hareket” olarak nitelemesine dikkat çekerek, bu nitelikteki bir hareketin, ‘ani’ olamayacağını, çünkü devrimin “yapıcı” olabilmesinin onun sürmesine bağlı bulunduğunu ileri sürmüştür.²⁹ Hüseyin Cahit ise, devrim ‘ani’ olur derken, çok kısa sürede olan biten (anlı) bir hareketi kastetmediğini, böyle anlaşılmasının bir “tecahül” (bilmezden gelme) teşkil edeceğini belirtmektedir. “... Şüphesiz ki inkılap bir müddet sürer. Fakat milletlerin insan cemiyetlerinin hayatına nazaran bizlerin şahsımızca mühim olabilen zaman parçaları pek değersiz kalacağı için bunlara ‘ani’ denilmesi tabiidir.” Devrimler, Hüseyin Cahit'e göre, ilkeler koyar ve sonra o ilkeleri uygulamaya başlar. Devrimleri ‘ani’ bir hareket olarak algılayanlar bununla işte bu ilke ilanlarını kastederler. Devrimin “yapıcılık” niteliğinin uzun zaman gerektirmesi doğaldır.³⁰

Başyazara göre, siyasi anlamıyla “devrim” olgusunun işlevinin XIX. Yüzyılın başından 1930'lu yıllara dek aynı kaldığını sanmak önemli bir yanılgıdır. Devrimin asıl ve geleneksel işlevi mutlak ve müstebit hükümetleri yıkmak ve demokrasiyi kurmaktır.³¹ XIX. Yüzyıldaki devrimler ile Türk Devrimi demokrasi tesis eden devrimlerdendir.

Fikir Hareketleri'nde Türk Devriminin ve demokrasinin niteliği konusunda yapılan değerlendirmeler hemen tümüyle Hüseyin Cahit Yalçın'a

²⁶ Başyazar, *Révolution*” sözcüğüne karşılık olarak Türkçe’de hem ihtilal hem de inkılab sözcüklerinin kullanıldığını, kendisinin *révolution*’u “inkılap” (devrim) biçiminde çevirmeyi yeğlediğini belirtmektedir. Devrim, sözlük anlamıyla da, “nagihani (ani) ve önemli bir değişiklik”i işaret etmektedir. Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, *FH*, Sayı 1, (29.10.1933).

²⁷ Hüseyin Cahit, “Bizde İnkılap Avrupa’da İnkılap”, *FH*, Sayı 2, (2.11.1933).

²⁸ Hüseyin Cahit, “İnkılab ve Hürriyete Dair”, *FH*, Sayı 11, (4.1.1934).

²⁹ *Kooperatif*, Sayı 19, (Kanunuevvel 1933).

³⁰ Hüseyin Cahit, “İnkılab ve Hürriyete Dair”, *FH*, Sayı 11, (4.1.1934).

³¹ “... Gerek mazide gerek zamanımızda inkılap mutlak ve müstebit hükümetlerden kurtulmak için yegane müessir halas şeklini vücuda getirmiştir.” Hüseyin Cahit, “Bizde İnkılap Avrupa’da İnkılap”, *FH*, Sayı 2, (2.11.1933).

aittir.³² Demokrasi, Başyazar için, "... milli hakimiyetten başka bir şey değildir; ... halk hükümetidir, halkın icrayı hükümet etmesidir."³³ XIX. yüzyılın başından beri Dünya ulusların özgürlüğüne doğru yürümektedir. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yıkılan hükümetler, Savaş öncesinde en kudretli oldukları sanılan mutlak hükümdarlıklar idi.³⁴

Hüseyin Cahit, kimi yurttaşlarımızın demokrasiye karşı oluşlarını, demokrasi aleyhine söz söylemelerini ve demokrasiyi yerin dibine batırmak istemelerini anlayamadığını belirtmekte, bu durumu onların demokrasiye, bilimsel anlamı dışında garip ve kendilerince bir anlam yüklemelerine bağlamaktadır.³⁵ Oysa, Anayasamız en değerli demokrasi belgemiz ve referansımızdır.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti Savaş sonrasının yeni demokrasilerinden biridir. Türkiye'de gerçekten değişen bir şey vardır. Bu yalnız bir etiket farkı de-

³² Dergide Başyazar dışında Türk Devrimini değerlendiren az sayıda yazardan biri de Nitti'dir. "...Türkiyede genç Türklerin pek çabuk zeval bulan teşebbüsleri istisna edilirse, hiçbir zaman ne hürriyet görülmemiştir, ne hakiki bir parlamento, ne de demokrasi. Mustafa Kemal bütün bunları işte her şeyden mahrum olan memlekete soktu. İntihabat sisteminin zorluksuz işlediği, parlamentonun daima iyi işlediği iddia olunamaz. Fakat ne de olsa imkan müsait olduğu kadar işliyor...

"Zaferden sonra, tarihin şimdiye kadar şahit olmuş olduğu en büyük teşebbüslerden birini yapmak, yani asırlardanberi müstebidane bir tazyike almış olan bir memlekete demokrasi başlangıcı sokmak ve müslüman diyarında asri zamanların en büyük layikleştirme işini başa çıkarmak şerefi ona aittir. Bütün işvaata karşı koyarak, kendisi halifelîği kabul etmedikten başka İstanbul halifelîğini de ortadan kaldırdı. Bu, katolik memleketler için yalnız Kilise ile Devleti ayırmağa değil, Papalığı yok etmeğe de muadildir." Francesco Nitti, "Türk İnkılabı", **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

³³ Hüseyin Cahit, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", **FH**, Sayı 9, (21.12.1933). Demokrasi, Fransız Devrimi sonrasında tarihi bir gerçeklik biçimini almış, monarşilerin çoğu XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında gerçek birer demokrasiye dönüşmüşlerdir. Georges Guy-Grand, "Demokrasinin Tarifi", **FH**, Sayı 183, (24.4.1937). Bir ülkede özgürlük yanı sıra şu üç koşul da gerçekleşmişse, o ülkede demokrasinin varlığından söz edilebilir: isonomie (yasa önünde eşitlik), isotimie (irsi memuriyet ve vazife kabul edilmesinin reddi, yurttaşların memuriyetlere girmede eşit hakka sahip olmaları) ve isegorie (dernek kurma, toplanma ve söz söyleme özgürlüğü, yani basın özgürlüğü). Nitti, "Demokrasinin Temel Prensipleri", **FH**, Sayı 186, (15.5.1937). Demokrasinin temel ilkelerinden büyük kısmını kurumlarında ve uygulamalarında bulunduran toplumlar birer demokrasi sayılabilir. Nitti, "Eski ve Yeni Demokrasi Telakkileri", **FH**, Sayı 187, (22.5.1937). Komünizm, özü itibarile, demokrasinin red ve inkârı demek değildir. Yeter ki, "umumun muvafakati"ne dayalı olarak kurulsun. Oysa, günümüzde, hiçbir zaman özgürlüğün ne olduğunu görmemiş bir ülkede, Rusya'da, bir azınlık özel bir tipte siyasal ve iktisadi bir rejim kurdu. Bu, çoğunluğun istenci doğrultusunda kurulmuş bir komünizm değildir, muazzam bir devlet kapitalizmidir. Yalnız büyük bir mal sahibi vardır ve o da devlettir, üretim hükümet tarafından çizilmiş bir plana göre yapılır. Herkes bunu icraya mecburdur. Nitti, "Milli Hakimiyete Karşı Komünizm", **FH**, Sayı 207, (9.10.1937).

³⁴ Hüseyin Cahit, "Türk Cümhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

³⁵ Hüseyin Cahit, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", **FH**, Sayı 9, (21.12.1933).

³⁶ "... Bugün memleketi Cümhuriyet Halk Fırkası idare ediyor. Bugün Türkiyede bir halk hükümeti iktidar mevkiinde bulunuyor. Türk inkılabı eski sultanların istibdat diyarına bu hürriyeti getirmek şerefine bütün dünyaya karşı iftihar ediyor. Bu neticeyi temin için Türk inkılapçıları, başlarında Büyük Şef, senelerce uğraştılar, kanlarını feda ettiler ve nihayet dünyanın en necip ve yüksek hareketlerinden birini hakikat sahasına çıkardılar." **a.g.m.**

ğil, ulusun ruhundan yeni bir hareket zembereği canlanmasıdır, bir ulusun benliğini anlaması, hak ve özgürlük alanına doğmasıdır. Hüseyin Cahit'e göre, kimi yabancı düşünür ve siyasilerce Türk Devriminde bazı ıslahatlar da pek acele edildiği ve tarihin cereyanının hızlandırılmaya çalışıldığı yönünde görüşler ileri sürülmesinin ve Devrimimizin kalıcılığı konusunda duraksamaya düşülmesinin nedeni, Devrimimizin uzun bir geçmişi olduğunun göz önünde bulundurulmamasıdır. "...tarihin bir asırlık cereyanı kah belli, kah gizli, kah uyuşuk, kah ateşli, bu neticeyi hazırlıyordu."

"... Türk inkılabı herhangi bir şark memleketinde herhangi muvazenesiz bir inkılapçının hayat ve kabiliyet imkanlarını düşünmiyerek kurmağa çalıştığı bir hayal binası, bir utopie değildir. Biz bugünkü neticeye varmak için bir asırdan ziyade bir müddettir çalışıyoruz, kurbanlar veriyoruz. Türkiye Cumhuriyeti kış bahçelerinin yapma havası içinde zorla açtırılmış mevsimsiz, soluk bir çiçek değildir. Haşmetile ortalığı kaplıyan canlı bir şe'niyettir.

"Son padişah ve halifenin hıyaneti yüzünden müttelik düşmanlar karşısında kendi başına kalan millet vatan müdafaasında yalnız kendi varlığına ve kuvvetine güvenerek senelerce çarpıştı, evlatlarının dökülen kanı içinde cümhuriyet terbiyesini aldı ve cümhuriyet idaresini resmen ilan etmeden filen senelerce tatbik etti. Onun içindirki hükümdarlık rejiminden cümhuriyet rejimine geçiş millet için pek zaruri, pek tabii, pek sade bir iş oldu. Ruhlarda zaten hazırlanmış olan içtimai ve fikri ıslahat da bu siyasi inkılabı müteakıp birbiri ardınca fiiliyat sahasına çıktı. Uzun bir hürriyet aşkı ile çırpınmamış, uzun bir halas iştiyakı [kurtuluş özlemi] ile yeni şekillere ve yeni hayata doğru içinde hamleler hissetmemiş bir millette böyle bir inkılabı imkan olabilir miydi?"³⁷

Hüseyin Cahit, Nitti'den esinlenerek, bir ülkede demokrasinin yaşayabilmesinin ilk koşulu olarak, demokrasinin yalnızca yasalarda değil, aynı zamanda ahlak ve adetlerde de bulunmasını göstermektedir. Bu koşul, Hüseyin Cahit'e göre, Türkiye'de yerine gelmiştir.

³⁷ Hüseyin Cahit, "Türk Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", **FH**, Sayı 1, (29.10.1933). Devrim Türkiyesi "Milli Mücadele" veya "İstiklal Savaşı" yılları diye adlandırdığımız 1920-1923 döneminde ana rahmine düşmüş, doğmuş, biçimlenmiş, sonraki yıllarda da tabii bir inkişaf ile hep aynı ilkeler üzerinde, "nereye gideceği belli bir şose" gibi ilerlemiştir. Bu ilerleme sırasında makul bir haritaya ihtiyaç duyulursa, onu bize 1920-1923 döneminin hatıraları, olayları, ilkeleri, heyecan ve idealleri temin edecektir. "... İnkılap hamlesi ilk saffetini, ilk feragatli, yüksek gayelerini asıl kaynaktan arasıra kuvvet alıp tazelemekle muhafaza ve ilanihaye idame edebilir." "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 192, (26.6.1937).

“... Türk cemiyetinin bünyesi demokrasi hissiyatına, itiyadatına dayanır. Türkiyede hiçbir zaman asalet sınıfı olmadı ve bir sınıf hakimiyeti görülmedi. Türkiyede her fert kendisini diğeri ile müsavi hisseder. Asalet fikri battıkları sevkile Avrupa heyeti içtimaiyelerinde sınıflar arasında görülmüş olan fikir, his ve yaşayış farklarını biz derin hayretlerle karşılıyoruz. Padişahlık kalkınca bütün Türkiye demokrasi ahlak ve adatı içinde yekpare bir şekil arzetti. Bizde çok eski asırlardan beri teşekkül etmiş demokratik ahlak ve adatın mevcudiyeti yüzündendir ki inkılap pek tabii geldi ve hiçbir ciddi aksülamel tehlikesine maruz bulunmadı.”

Demokrasinin yaşayabilmesinin ikinci koşulu (orta sınıfın bulunması³⁸) Türkiye’de yerine gelmiştir.³⁹

“Türk cümhuriyetinin içtimaiyat sahasında hakiki kuvveti de işte bu orta sınıftadır. Bugün Türkiyede etrafına kin ve nefret hissi dağıtacak bir mütehakkim çok zenginler sınıfı yoktur. Eski Avrupanın sefil amele hayatını süren ve bir nevi intikam hissile tutuşan yoksullar sınıfına da tesadüf edilmez. Türk heyeti içtimaiyesinin bünyesindeki esaslı nesci bu pek kalabalık orta sınıf teşkil eder.”

Bütün ilkelerin ve rejimlerin ülkelere göre uygulamada az çok değiştiğini belirten Hüseyin Cahit’e göre, demokrasi taraftarı olmak mutlaka iktisadi liberalizmi ya ilk klasiklerin benimsedikleri biçimde ya da daha sonraki aşırı biçimiyle kabul etmeyi gerektirmez. Siyasal liberalizm ile iktisadi liberalizm, ona göre, ayrılabilir ve nitekim ayırdır.⁴⁰ Her ülke kendi koşullarına göre demokratik rejimine bir biçim verir. Bizdeki rejimin de diğerlerinden kendini ayıracak özel nitelikleri olması doğaldır. Fakat, diğerlerinden farklı da olsa, niteliği demokrasidir.⁴¹

Bugün dünyanın en demokrat hükümetleri bile iktisadî özgürlükten uzaklaşmışlardır. Bu nedenle, iktisadi devletçiliği benimsemekle, Türkiye, kendi ilkelerini ve demokrasiyi inkâr etmiş değildir.

³⁸ “...Ancak orta sınıfların diğerlerinden daha kalabalık ve daha kudretli olduğu memleketlerde iyi idare edilen bir Devlet mevcut olabilir. Orta sınıf bulunmazsa ihtilallere, oligarşilere, tahammül edilmez istibadlara düşülür. ‘Orta sınıflar ki demokrasinin istikrarını ve devamını temin eder.’...” Nitti, “Orta Sınıflar”, **FH**, Sayı 196, (24.7.1937).

³⁹ Nitti, “orta sınıf” derken şu toplumsal kesimlerin oluşturduğu sınıfı kastetmektedir: Küçük arazi sahipleri, küçük tacirler, esnaf, küçük dükkancılar, az irat sahipleri, heyeti umumiyelerle çok sıkıntı çekmeyen ve kolayca patron değiştirebilen ameleler. Sözü edilen iki koşul, Hüseyin Cahit’e göre, tam da Türkiye için konulmuş gibidir. Bu nedenle, ülkemizin geleceğini büyük bir ümit, sönmeyen bir şevk ve heyecanla karşıladığını belirtmektedir.

⁴⁰ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Avrupanın Mirasçıları”, **FH**, Sayı 35, (21.6.1934).

⁴¹ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

“... Atatürk milletini orta çağların köhne an’aneleri ve müteassıb bağları ile zincirlenmiş tefekkürün esaretinden kurtararak hür ve modern düşünce ve hareket sahasına erişirdi. Onun asıl büyüklüğü işte bundadır...”⁴²

Fikir Hareketleri anayasada öngörülen özgürlükleri savunmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

“...bu hürriyetler Avrupada on dokuzuncu asırda ilân edilmiş olabilirler. Bu onların kıymetsiz olmaları için bir sebep midir? On dokuzuncu asrın istihfaf edilmek istenilen bu hürriyetleri filân veya filân kavmin hususî mahsulleri değil, bütün beşeriyetin şerefi ve hakkıdır.”⁴³

Cumhuriyetin bütün şerefi, Hüseyin Cahit’e göre, onu yapan, kuran ve her gün sağlamaştıranlara aittir. Ona göre, bir işi düşünmek iyidir, fakat sadece düşünmekten ne çıkar? Şeref düşünmekte değil, yapmaktadır. Düşünmek bir şeref ise bile, kendisi buna istihkak iddiasında değildir.⁴⁴

Hüseyin Cahit, bizdeki kimi “tetkikleri kıt, görüşleri sınırlı” yazarların Avrupa’da özgürlüklerin ortadan kalkmasını demokrasi aleyhinde bir kanıt gibi göstermeğe kalkmalarını yadırgamaktadır. Avrupa’da özgürlük kavramının çok hücumu uğradığı, hattâ bazı ülkelerde özgürlüğün ortadan kalktığı doğru ise de, Hüseyin Cahit’e göre, bu gidişata imrenmek değil, üzülme gerekir.⁴⁵ *Fikir Hareketleri*’nin işlediği konular bile, Hüseyin Cahit’e göre, demokrasi lehinde kalbimize derin bir muhabbet vermeğe kâfidir.

“... Düşünmelidir ki bu makale silsileleri ne faşizm rejiminde yazılabirdi ne komünizm diyarında. Çünkü o rejimlerde fikir hürriyetine yer yoktur. Matbuat hürriyeti akla bile getirilemez. O rejimlerde yalnız bir ses işitilir. Bu, hakkın, ilmin, hakikatın ve realitenin objektif sesi değildir. Hüküm süren diktatörlüğün keyfinin sesidir... Liberal demokrasi hür münakaşaya göğsünü açmıştır. Hattâ kendini yıkmak isteyenlere bile müsavi bir düşünme ve söyleme hürriyeti tanır. Şahsiyet sahibi bir insan için bundan başka teneffüs edilecek bir hava tasavvur edilemez. Ferdler bir kürek hayatı geçirecek olduktan, şahsiyetlerini, insanlıklarını inkişaf ettiremeyecek olduktan sonra, baştaki rejimde ne kıymeti tasavvur edilebilir?”

⁴² Hüseyin Cahid Yalçın, “Milli Matem”, **FH**, Sayı 266, (26.11.1938).

⁴³ Hüseyin Cahit, “İnkılaba ve Hürriyete Dair”, **FH**, Sayı 11, (4.1.1934).

⁴⁴ Hüseyin Cahid Yalçın, “Matbuat Hayatı: Parti Kurultayı Münasebetiyle”, **FH**, Sayı 81, (9.5.1935).

⁴⁵ Hüseyin Cahid Yalçın, “Matbuat Hayatı: Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi [1], **FH**, Sayı 83, (23.5.1935).

Beşinci yılını tamamlayarak altıncı yılına basmış bulunan ve geride kalan beş yıl içinde günlük siyasal olaylara hiç karışmadan sırf objektif ve bilimsel olarak bütün toplumsal ve felsefi sorunlara, düşünce ve ifade özgürlüğüne hiç bir sınırlama getirmeksizin değinen *Fikir Hareketleri*, Cumhuriyet'in on beşinci yılının kadrini, nimetini bütün azamet ve derinliği ile ilan etmeği kendisine bir görev saymaktadır; çünkü, varlığını Cumhuriyet'in sağladığı olanak ve özgürlüğe borçludur. Atatürk'ün büyüklüğü Türk'ü vicdan ve düşünce özgürlüğüne kavuşturmasındadır, gerçek kurtuluşumuzun ancak bu özgürlük sayesinde olacağını anlamasındadır. Türk Devrimi bu iki esaslı nimeti bütün samimiyeti ile bize sağladı. Vicdan ve inanç özgürlüğü dünyanın en özgür ülkelerindeki kadar bizde de vardır.⁴⁶

"Milli hakimiyet rejimi felaketlerin sebebi değildir. Bazı yerlerde bu rejim tereddi etmişse Falih Rıfkı Atay'ın da pek güzel takdir ettiği gibi, halkın siyasi ve içtimai terbiyesindeki kifayetsizlik buna sebep olmuştur. Şu halde, bütün beşeriyeti milli hakimiyet rejimine layık olacak bir hale çıkarmak insanîyet için bir gaye teşkil etmemeli midir? Demokrasiler milyonlarca insanı öldürerek, insanlar için ekmekten çok kıymetli olan hürriyeti çiğniyerek mi o seviyeye yükseldiler?"⁴⁷

Diktatörlükler, Hüseyin Cahit'e göre, geçici rejimlerdir. Azınlık diktatörlüğü bazen gerekli ve zaruri olabilir. Onu komünist ve faşist diktatörlüklerden ayıran esaslı bir nitelik vardır: amacı. Diktatörlük demokrasiyi kurmak ve güçlendirmek amacına yönelikse, amacı bireylere özgürlük sağlamak, onları demokratik rejimde yaşatmaktan ibaret ise, ancak o zaman mazur görülebilir. Bu türlü diktatörlükler 'halk ve gençlik yetiştikçe' biraz daha lüzumsuz hale girerler ve ortadan kalkarlar.⁴⁸

Şevket Süreyya, *Kadro*'da, Devrimimizi açıklamaya yönelik iki ayrı yaklaşımın varlığından söz etmekte, kendi yaklaşımını üçüncü bir yaklaşım olarak sunmaktadır. Şevket Süreyya'nın tezine göre;

"İnkılâbımız hususî bir tarih seyrinin mahsulüdür. Zarurî surette tekevün etmiş nev'i şahsına mahsus bir hâdisedir; bütün prensipleri kendisine hastır. Benzer görüldüğü diğer inkılâp hadiselerinden cevher itibarıyla ayrıdır. Başlamıştır, bitmiştir. O, ne demokrasinin, ne sosyalizmin, ne faşizmin

⁴⁶ Hüseyin Cahid Yalçın, "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 262, (29.10.1938).

⁴⁷ Hüseyin Cahid Yalçın, "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 65, (17.1.1935).

⁴⁸ Hüseyin Cahid Yalçın, "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 66, (24.1.1935).

ne diğer herhangi bir yabancı cemiyet nizamının eşi, devamı yahut kopyasıdır.”

Hüseyin Cahit, “Türk Devriminin nev’i şahsına münhasırlığı” tezine katılmamakta ve onu “mutlak ve müstebit hükümetleri yıkarak demokrasiyi kuran” devrimler, yani demokrasi devrimleri kategorisine sokmaktadır. Hüseyin Cahit’e göre, her devrim gibi Türk Devrimi de “... kendini doğuran hususî bir tarih seyrinin mahsulüdür...” Bu dar anlamda alınacak olursa, Türk Devrimi özgündür.

“İnsanların gerek şahsî hayatlarında, gerek cemiyet hayatlarında bir takım çerçeveler, esaslı umumi fikirler vardır ki her hadise onların içinden yer alır, tasnif olunur. Onun için, nev’i şahsına mahsus bir inkılâp hadisesi yoktur. Herhangi içtimaî ve siyasî bir inkılâp mutlaka tasnif olunabilir. Fakat şekli itibarile diğerlerinden ayrılması zaruridir. Bugün, meselâ, demokrasi diyoruz. Bu umumî tabir altında, bu umumî çerçeve içinde topladığımız hadiseler her memlekette aynı şekiller mi arz ediyorlar? Amerikada, İngilterede, Fransadaki demokrasi ile Balkanlardaki demokrasi bir midir? Hatta Amerika ve İngiltere demokrasileri birbirlerine benzer mi? Sosyalizm diyoruz. Sosyalizm her memlekette aynı manzara mı gösteriyor? Binaenaleyh, bizim inkılâbımız hakkında da bu, bizim memleketimizin tarihi seyrinin millî bir mahsulüdür ve tabi olduğumuz teşkilâtı esasıyeye nazaran hiç şüphesiz bir demokrasi inkılâbıdır denebilir. Demokrasi inkılâbı demekle, mutlaka filân veya filân memleketteki demokrasinin aynı olmak lâzım gelecek değildir. Her memleket kendi hayatının şartlarına göre buna bir şekil verir. Bizde de pek tabîî olarak, diğerlerinden kendini ayıracak hususî vasıflar ve şekiller olacaktır. Fakat bugün mahiyeti demokrasidir.”⁴⁹

Bir toplumsal ve siyasal devrim olarak Türk Devrimi, Hüseyin Cahit’e göre, “çerçeve ve esaslı umumi fikir” olarak demokrasi sınıfında yer alır. Olayların objektif gözlemi bizleri bu sonuca götürmektedir. Türk Devrimi bir demokrasi devrimi olarak başlamış, bir demokrasi devrimi olarak yürümüş, genişlemiş ve kuvvetlenmiştir, bundan sonra da kuvvetlenecektir.⁵⁰

⁴⁹ *Kadro*’nun, bir yandan Devrimimizi “nev’i şahsına münhasır” bir olay olarak algılaması öte yandan da bu Devrimin diğer devrimlerin “öncüsü” olacağını ileri sürmesi, Hüseyin Cahit’e göre, açık bir çelişkidir. “... Başkalarını taklit etmediğimizi iddia ederken, inkılâbımızın tarihimizden doğduğunu pek haklı olarak hatırlamak, fakat sonra da başkalarına bizim numune olacağımızı düşünmek ilk sözlerimizdeki kuvveti kaybettiren bir dalgınlık teşkil eder.” Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayaatı”, *FH*, Sayı 1, (29.10.1933).

⁵⁰ **a.g.m.**

Hüseyin Cahit, 1930'lu yıllar Avrupa'sının devrimcilik anlayışı ile Türk Devrimine içkin olan anlayışın birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Bizim Devrimimiz mutlak ve müstebit hükümetten (padişahlıktan) kurtulmanın tek etkili yoluydu. Buna karşılık, 1930'lar Avrupa'sında devrimcilik, demokrasinin bu geleneksel işlevinden, demokrasiyi kurma işlevinden çoktan uzaklaşmış ve hatta demokrasiye düşman olmuştur. Hüseyin Cahit'e göre, biz 1930'lu yıllar Avrupa'sının anladığı anlamda devrimci değiliz; zira ne komünistiz, ne de mürteci.⁵¹

Hüseyin Cahit'e göre, kimileri demokrasinin modasının geçtiğini, şimdi yeni kuramların var olduğunu ileri sürmektedir. Oysa, siyasal rejimler ve toplumsal sistemler hakkında eskilikten veya yenilikten söz etmenin hiçbir anlamı yoktur. Toplumsal sorunlarla uğraşılırken biraz daha derinlemesine araştırma yapmak gerekir. Eğer eksiklik ve yenilik aranacaksa, demokrasi, mevcut toplumsal sistemlerin gene en yenisidir; çünkü, günümüzdeki anlamıyla demokrasi düşüncesinin ancak bir iki yüzyıllık geçmişi bulunmaktadır. Demokrasi karşısında yer alan toplum sistemlerinden komünistlik, işçilerin (fabrika amelesinin) diktatörlüğü üzerine kurulu bir sınıf egemenliği, diktatörlük ise tek bir adamın keyfi egemenliğidir. Bu diktatörlükler dünyanın çoktan beri görüp niteliklerini anladığı iki hastalıktır.⁵² Hüseyin Cahit, Savaş sonrası Avrupa'sının bir panoramasını çizmektedir.

"... Bu buhran bazı memleketlerde komünistlik rejimi ile, bazılarında faşistlik idaresile kendisini gösteriyor. Demokrasiye imanı sarsılmayan memleketlerde bile parlamentarizm tarzından şikayetler ve tenkitler yükseliyor."

Demokrasinin tehlikeye düştüğü veya düşmesinin muhtemel olduğu iki tür gelişme karşısında, Başyazar, büyük ve yüksek demokrasi ideali uğruna, belirli tür diktatörlüğe başvurulmasını uygun ve hatta gerekli görmektedir.⁵³

⁵¹ "Avrupada bugün inkılapçı denilen kimseler bizim kabul ettiğimiz rejime düşmandırlar. Demokrasi rejimi Avrupa'da iki ateş arasında bulunuyor. Bir taraftan mürteciler diğer taraftan da inkılapçılar ona hücum ediyorlar. Mürteciler nazarında demokrasi daima bir inkılapa sebep olan yıkıcı bir rejimdir. İnkılapçılar nazarında da yeni zamanlara mahsus bir irtica şeklidir."

"... Avrupada bugün inkılap taraftarlığı edenlerle bizim aramızda hiçbir münasebet yoktur. Onlar bizim rejimimizi yıkmaya çalışan kimselerdir. İstibdadı ve mutlak hükümetleri devirmeyi kendilerine hedef bilen, hürriyet rejimini kurmak isteyen inkılapçılarla beraberiz, fakat mürtecilerden de komünistlerden de ayrıyız."

⁵² Hüseyin Cahit, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", **FH**, Sayı 9, (21.12.1933).

⁵³ Hüseyin Cahit, "Demokrasiler ve Diktatörlükler," **FH**, Sayı 10, (28.12.1933).

- Olağanüstü durumlar. Bir ulusun yaşamında iç ya da dış olaylar bazen öyle bir durum ortaya çıkarabilir ki, demokrasi, olağan işleyişiyle bu duruma karşı koyamaz; ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamak olanaksızlaşır.

“... Bu vaziyet karşısında ne yapılacak? Prensiplere dokunmaktan ise varsın memleket batsın, diye kol kavuşturulup beklenecek mi? Bu, safderunluk hududunu da geçer, adeta bir cürüm teşkil eder... Mademki hakimiyet milletindir, millet bu hakimiyetini istediği gibi kullanmakta hürdür. Bazı fevkalade ahval ve şerait karşısında, millet, hakimiyetinin istimal tarzını, şeklini bir müddet hususi bir rejim altına alabilir ... Bu, demokrasi rejiminden uzaklaşmak değil, demokrasi rejiminin silahlarından birini kullanmaktır.”

Her diktatörlüğün bu gerekçeyle açıklanmaya çalışılacağı düşünülebilirse de, gerçek durumun ne olduğu, göz önündeki diktatörlüğün kökenleri, nitelikleri, ilkeleri ve daha da önemlisi amaçları incelendikten sonra anlaşılabilir.

- Demokrasiye alıştırma. Demokrasi devriminin yapıldığı bir ülkede, devrimi gerçekleştiren azınlık hemen demokrasi ilkelerini harfi harfine uygulamaya kalkacak olursa, bu azınlık, daha henüz onları tamamen benimsememiş olan çoğunluk içinde eriyip gitmek tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Bu tehlikeyi önlemek için alınacak önlemler bir tür diktatörlük biçiminde algılanabilir. Bu türlü diktatörlükten korkmamak ve çekinmemek gerekir. Bu tür diktatörlük faydalı ve hatta zorunludur.⁵⁴

Hüseyin Cahit'e göre, büyük ve yüksek bir demokrasi ideali uğrunda, zaruri olduğu için, bir geçiş çaresi, bir alıştırma aracı olarak kullanılan veya olağanüstü iç ve dış olaylar karşısında bir kurtuluş silahı olarak başvuru diktatörlük ile adi bir hükümet darbesi sonucunda, sırf bir adamın veya bir grubun kişisel düşünce ve çıkarlarını esas alan diktatörlüğü karıştırmamak gerekir. Her diktatörlük olgusu ayrı ayrı ve diktatörlüğün demokrasiye karşı durumu açısından incelenmeli ve ona göre karar verilmelidir. “Diktatörlük” sözcüğünden ne ürkemek gerekir, ne de bunu demokrasi aleyhinde bir rejim sanmak doğru olur. Demokrasinin bir bunalım geçirmekte olduğu bir

⁵⁴ “Şimdi, farzedelim ki bir memleket, hakimiyeti millie esaslarını tesbit için büyük bir ihtilal yaparak demokrasiye kavuştu ve bir inkılap vücade getirdi. Şimdiye kadar dünyanın her tarafında böyle hareketlere faal, münevver, feragati nefis sahibi ekalliyetler teşebbüs etmişlerdir. Bir akalliyet azminde muvaffak olup da milli hakimiyeti tesis eder etmez, derhal, prensipleri harfi harfine tatbik etmeğe başlayacak olursa, daha henüz onları tamamile benimsememiş büyük ekseriyet içinde eriyip gitmek tehlikesine maruz kalır. Bu tehlikeyi görmek ve buna karşı tedbir almak bir hata, prensiplerden bir ayrılış değil, bir vazifedir. İşte bu tedbirler de bir nevi diktatörlük telakki olunabilir. Bir demokrasi bu türlü diktatörlükten hiç korkmaz, çekinmez; gayeyi, hedefi düşünerek onu zaruri ve faydalı bulur.” **a.g.m.**

gerçek ise de, ondan daha iyi başka bir rejim bugüne kadar ortaya konulamamıştır.⁵⁵ Diktatörlüklerin kuramsal olarak bazı yararları olabilirse de, zararları herhalde yararlarından daha çoktur. Savaş sonunda kurulan diktatörlüklerden hiçbiri demokrasi ile karşılaştırılmaz.⁵⁶ Bolşeviklik ve faşistlik, Savaş sonrası devresinin en önemli siyasal ve toplumsal sorunudur.⁵⁷

Hüseyin Cahit'e göre, Avrupa diye tek bir kavram yoktur. Bin bir yüz-lü bir Avrupa karşısındayız: zevk, safa, eğlence ve fezahat Avrupası, siyaset Avrupası⁵⁸; bilim, uygarlık ve düşünce Avrupası.⁵⁹ Devrim Türkiye'sinin beslediği "Avrupalılaşmak"⁶⁰ da zaten budur.⁶¹ Bizler, devrim sayesinde içine girdiğimiz bu Avrupa'yı çok yakından tanımalıyız. 'Avrupa' basit bir kavram değil, aksine karmakarışık bir varlıktır. Onun içindeki değişik düşünceler ve duygu akımlarını iyi öğrenmek için çok okumağa, çok dikkat etmeğe gerek vardır.⁶²

Hüseyin Cahit'e göre, bir kişinin devrimimizin niteliği hakkında görüş belirtebilmesi, devrimimizin niteliği şudur diyebilmesi için "... Türk İnkı-lâbının tekevvününde, seyrinde oynadığı rol ile büyük salâhiyet kesbetmiş..." olması gerekir. Böyle bir açıklamayı devrimi bizzat gerçekleştirenlerin yapması daha doğru olur.

⁵⁵"Harp sonu rejimi olarak ortada bir bolşeviklik görüyoruz, bir de faşistlik, bunlar mı yeni? Komünistlik dünya kadar eski. Faşistlik de aynı şey. Çünkü bir adamın şahsi istibdadına bir felsefi külah geçirmek için icat edilmiş hokkabazlıktan başka bir şey değil. Keyfi bir tahakküm ve istibdat ise, ne şekilde olursa olsun, çok eskidir..." Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı: Avrupanın Mirasçıları", **FH**, Sayı 35, (21.6.1934).

⁵⁶ Hüseyin Cahit, "Bir Hulasa: Milli Hakimiyet Rejimi ve Düşmanları", **FH**, Sayı 52, (18.10.1934). Demokrat hükümetlerin hataları, zaafı ve başarısızlıkları şimdi gördüklerimizden çok daha fazla olsalardı bile, faşist ve komünist idarelerle kıyaslanınca, demokrasi yine çok değerli ve şerefli sayılmak gerekirdi. Chamberlin, "Milli Hakimiyet ile Diktatörlüklerin Mukayesesi", **FH**, Sayı 233, (9.4.1938).

⁵⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi 1", **FH**, Sayı 83, (23.5.1935).

⁵⁸ Bu Avrupayı, Hüseyin Cahit, "emperyalist hırsıcahların, nasyonalist emellerin aleti olarak fütühat politikası takip eden, yahut büyük mali menfaatlerin esiri olarak başka milletleri istismar etmekten başka birşey düşünmeyen Avrupa" şeklinde betimlemektedir.

⁵⁹ Hüseyin Cahit'i kendisine hayran bırakan Avrupa, bu Avrupadır. Bu hayranlıkta ayıplanacak bir yön görmemektedir. Zira, "Bugün alim değiliz, alim yetiştiremiyoruz. Fakat hiç olmazsa ilme hürmet etmesini de öğrenemez miyiz?" Karl Marx menşeli "tarihte maddiyetçilik"i benimseyen, bunu "... bir mezhep ve akide payesine yükselt(en) ve hayran olduğu parçaya müsaadekarlık ruhu tanımaz bir iman ile bağlanan..." *Kadro*'nun da Avrupa'ya hayran olması gerekir. Durum böyle iken, *Kadro*'nun *Fikir Hareketleri*'ni Avrupa'ya hayranlıkla suçlaması anlaşılır bir şey değildir. "Bana hürriyeti sevdiren ve insanlık haysiyetimi kendi hür düşüncemde, vicdani istiklalimde bulduran Avrupa mütefekkir ve müştilerinin izlerinde yürümeyi ve etrafıma bu hürriyet ve istiklal aşkını vermeyi gaye bildim."

⁶⁰ Hüseyin Cahit'e göre, Avrupalılaşmak kendi kişiliğimizden vazgeçmeyi, kendi benliğimizi unutmayı gerektirmez. Nitekim, bugün Avrupa uygarlığı içindeki Fransızlar, İngilizler ve Almanlar birbirlerinin taklitçisi değildir. Hepsini milliyetlerini, geleneklerini ve kişiliklerini koruyorlar.

⁶¹ Hüseyin Cahit, "Avrupanın Mirasçıları", **FH**, Sayı 35, (21.6.1934).

⁶² Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi", **FH**, Sayı 83.

Türk Devrimi'nin ideolojisi aydınlarımızı çok cezbetmektedir. Hatta, kimileri bu Devrime ideoloji biçmek arzusunda dırlar.

“Halbuki Türk inkılâbı büyük, objektif bir hakikattir. İnkılâp şeflerinin sözleri, inkılâbın fikri ve siyasi abideleri meydandadır. Bunlar tevil götürmez, inkar kabul etmez bir vuzuh ve katiyet ile ortada dururken Türk inkılâbını milli hakimiyet prensibinden ayırarak faşistliğe yahut Devlet sosyalistliğine, hatta daha ileriye doğru götürmeğe çalışmak ve öyle göstermek fazla bir cur'etkarlık olur.”⁶³

Başyazara göre, devrimimizi milli hakimiyet prensip ve felsefesinden alıp başka emellere hizmetkar yapmak yolunda birçok gayretlere, hatta şarlatanlıklara da şahit oluyoruz.⁶⁴ Türk toplumunu özgürlüğüne kavuşturan büyük Devrimimizi, bu Devrimin özü olan demokrasiyi (milli hakimiyet) sağdan soldan gelen, gizli ve açık, ahmakça ve kurnazca hücumlara karşı korumak, yurttaşlık bilincine sahip her Türk için en büyük ödevdir. 2444 sayılı Yasa bütün tereddütleri giderecek ve tartışmalara son verecek ölçüde kesin ve açıktır.⁶⁵ Kadrocuların Türk Devrimi'ni Marxçıların devrimi ile karıştırmak yolundaki gayretleri, Hüseyin Cahit'e göre, boşa çıkmıştır.⁶⁶

Fikir Hareketleri'nin özgürlükçü ve demokrasi taraftarı olduğunu, Avrupa'nın bilim alanındaki akımlarını ve düşüncelerini yayımlamak suretiyle Marx'çılığın modası geçmiş, çürük ve değersiz bir şey olduğunu ortaya koymaya çalıştığını belirten Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri*'nin rejim itihâlâtçılığı ile suçlanmasının tamamen uydurma bir suçlama olacağını ileri sürmektedir. Ona göre, *Fikir Hareketleri* millî hâkimiyet (demokrasi) taraftarıdır: ulusçu, cumhuriyetçi, devletçi, devrimci, halkçı ve laikdir.⁶⁷

⁶³ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Tenvire Muhtaç İki Nokta”, **FH**, Sayı 37, (5.7.1934).

⁶⁴ “Maamafih, bu şarlatanlık biraz hünerli surette yapılmak isteniyor. Evvela, her propagandada olduğu gibi, öyle kelimeler kullanılıyor ki bunlar tahtı gururumuz üzerinde tesir yaparak takip edilen maksat lehinde ruhumuzda iyi bir manevi muhit yaratmak gayesine matufturlar. Mesela, pek hassas ve uyanık olan milliyet hislerimizi gıdıklamak yolu... Herkesten üstün olmak için kimseye benzememek arzuları... Yeni ve yüksek bir şey yapmak, bütün cihana örnek ve önyak olmak iddiaları... Mukallitlikten ve bilhassa 1789 Fransız İnkılabını ve onun mahsulü olan Fransız Demokrasisini taklit küçüklüğüne düşmekten nefret...” **a.g.m.**

⁶⁵ Matbuat Umum Müdürlüğünün teşkilatını ve vazifelerini düzenleyen ve 1934'te çıkarılan 2444 sayılı Yasa, ülkemizde milliyet ve demokrasi esaslarına aykırı düşünce akımlarının yayılmasına engel olmak için önlemler almayı, bu gibi akımlar ile “yayın” yoluyla mücadele etmeyi Umum Müdürlüğün görevleri arasında saymıştır.

⁶⁶ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Şahsiyata Dökülen Bir Münakaşa”, **FH**, Sayı 52, (18.10.1934).

⁶⁷ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri 1”, **FH**, Sayı 44, (23.8.1934). Hüseyin Cahit'e göre, bu tartışma, “Kadro risalesinin *Fikir Hareketlerine* ilişmesi üzerine” açılmıştır.

“Benim bu memlekette, Türk inkılâbında beğenmediğim ve sevmediğim hiçbir mefhum yoktur. Bilâkis bütün idealim bugünkü inkılâp, cumhuriyet mefhumudur. Fikir hareketleri her satırına varıncıya kadar millî hâkimiyet, hürriyet ve cumhuriyet taraftarıdır. Haykırıyorsam demokrasiye hücum edenlere, hürriyeti yıkmak isteyenlere, faşistlik ve komünistlik rejimlerini dolambaçlı yollarla müdafaaya kalkanlara karşıdır. Benim vaziyetim açık, insicamlı ve mantıkîdir.”⁶⁸

Hüseyin Cahit’e göre, Cumhuriyet rejimi vatani kurtaracak ilkeleri ilân etmiş ve devrimin genel çerçevesini çizmiştir. Artık temenni edilecek şey bu ilkelerin uygulanmasıdır. Türkiye’de kesinlikle gerçekleşmeyeceği sanılan yüksek bir hülya vardı: vicdan özgürlüğü. Cumhuriyet rejimi bu “ilkelerin ilkesi”ni Türk yurdunda egemen kıldı. Cumhuriyetimiz uygarlık tarihinde temiz bir yer kazanmıştır. Cumhuriyet çocukları, devrimin kendilerine verdiği sancağı daima yüksek tutarak Büyük Önder’in işaret ettiği hedefe doğru yürümelidir.⁶⁹

Cumhuriyetin onbeşinci yılı dolayısıyla, Hüseyin Cahit, devrimlerin yaşama geçirilmesinde gösterilen beceriyi övmekte, Atatürk’ün ölümü dolayısıyla kaleme aldığı makalede de, devrimlerin yapılmasında ve yerleşmesinde Atatürk’ün rolünü değerlendirmektedir.

“Bu milletin ruhunu en iyi Atatürk anladı. O kadar büyük inkılâpları, o kadar bir ‘sehli mümteni’ ile yaptı ki bunları hayret ve zevk ile temaşa etmemek kabil değildi. Bütün yenilikler sanki sihirli bir güneşin hayat verici tesirle kendi kendiliklerinden fıskırıyor gibi, tabii surette, kolay kolay birbirlerini takip ettiler.”⁷⁰

⁶⁸ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Bir Münakaşanın İbret Alınacak Neticeleri 2”, **FH**, Sayı 45, (30.8.1934).

⁶⁹ Hüseyin Cahid Yalçın, “Matbuat Hayatı: Parti Kurultayı Münasebetiyle”, **FH**, Sayı 81, (9.5.1935). CHP’nin, ülkenin geleceğine hâkim olarak devrim işini her vakit taze ve canlı bir hamle ile takip etmekte olduğu belirtilmektedir.

⁷⁰ Hüseyin Cahid Yalçın, “Millî Matem”, **FH**, Sayı 266, (26.11.1938). Devrimimiz hakkında *Fikir Hareketleri*’nde zaman zaman yabancı yazarların değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Türk Devrimini yenileşmeyi ve dirilmeyi sağlayan bir devrim olarak niteleyen Robert de Beauplan’a göre, Cumhuriyet Türkiye’si onbir yıl içinde önemli bir sıçrama yapmıştır. Atatürk, başka liderlerden farklı olarak, yalnızca toplumsal bir kadroyu kırmak zorunda değildi; aynı zamanda, dini bir mistikliği yoketmek durumundaydı. Türkiye’yi laikleştirmeden çağdaşlaştırmaya olanak yoktu. Kemal Atatürk işte bunu yapmayı başardı. Türklerin giydiği şapka bir serpuş olmaktan çok düşünsel kurtuluşun, özgür ruhun batıl düşüncelerin üstesinden gelmesinin simgesidir. Çağdaşlaşma, demokratlaşma ve laikleşme-yi tercihinden ötürü Kemal Atatürk’e bazen ‘antiklerikal’ denilmiştir. Fakat bu doğru değildir. O vicdan özgürlüğüne hürmet göstermiştir, dini olguları ruhani alana bırakmıştır. Bunu, resmi ve özel bütün etkinliklerin en küçüğünde bile daha önceleri dinin hakim bulunduğu bir ülkede yapmıştır. Hüseyin Cahid Yalçın, “Matbuat Hayatı: Yeni Türkiye’ye Dair”, **FH**, Sayı 79, (25.4.1935).

Demokrasilerin kurulmasından sonra “demokrasi tesis eden” devrimlerin çekiciliği kalmamıştır. Bundan böyle, devrimlerin işlevi, mevcut yasal düzeni ve uyumu bozmak ve yıkmak olacaktır. Bu tür bir harekete ise ya komünistler ya da irtica fırkaları yeltenebilir.⁷¹

Hüseyin Cahit, Avrupa hayranlığının, “bize pantolon nereden gelmiş ise ilim ve medeniyet de oradan gelecektir.” diye haykırarak batılılaşmak gereğini savunduğu II. Abdülhamit zamanından beri kendisinde var olduğunu ve o zamandan beri bu hayranlığının giderek arttığını belirtmekte ve bu hayranlığın bütün gençlere ve ülkeye yayılmasını dilemektedir. Başyazar, bu duygunun varlığı sayesinde herkesin okuyacağını, çalışacağını ve öğreneceğini ileri sürmektedir. Kaldığı, Avrupa’ya hayran olan yalnızca kendisi ve dergisi değildir. Çocuklarımızı öğrenim için Avrupa’ya göndermemizi, üniversitemizin kapılarını Avrupalı profesörlere açmamızı, Türkiye’yi Batı uygarlığı ailesine sokmak için çalışma kararlılığımızı ve her iş için Avrupalı uzman arayışımızı Avrupa hayranlığının içimize sindiğinin göstergeleri saymaktadır. Kendisinin hayranı olduğu Avrupa bilim, uygarlık ve düşünce Avrupasıdır. Ona göre, *Fikir Hareketleri*’ni Avrupa hayranı olmakla suçlayan *Kadro* da Avrupa hayranlığı içindedir. Çünkü, *Kadro*, savunucusu olduğu tarihsel materyalizmi Karl Marx’tan almıştır.⁷²

Hüseyin Cahit, Moskova ve Roma’yı örnekleyerek, Türk Devrimi’nin bir demokrasi devrimi olduğuna kanıt olarak göstermektedir.

“... Moskova ile Roma gözümüzün önünde duruyor. Oralarda fikir mücadelesi yoktur, fikir yoktur. Yalnız müthiş ve kat’i bir zulüm ve tazyik vardır. Vicdan ve fikir hürriyetini boğan, fikri ortadan kaldıran, yalnız ke-yif ve istibdadı imkan kılan bir rejim...”⁷³

⁷¹ “... bugün Avrupada, ... yegane inkılapçı fırkalar yani mevcut kanuni nizam ve ahengi değiştirmek için cebri şiddete ve kuvvete müracaat etmeğe hazırlananlar iki türlü ekalliyetten ibarettir. Bunların bir kısmı komünistler, diğer kısmı da İtalyada faşistlik, Fransada ve Almanyada hükümdarlar ve milliyetçiler (nasyonalistler) gibi irtica fırkalarıdır.” **a.g.m.**

⁷² Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı: Avrupaya Hayranlık”, **FH**, Sayı 27, (26.4.1934).

⁷³ “Bugün Türkiye’de işte demokrasi aleyhinde yazılabilir. Fakat ne faşistlikte, ne bolşeviklikte faşizm ve komünizm aleyhinde yazmak değil bir tek lakırdı söylemek bile an haricindedir. (...) Fikir Hareketleri demokrasi prensiplerinin aleyhinde bulunulmasına hayret etmez. Yalnız bizim karşımızdakinden istediğimiz şey açık ve samimi olmaktır. Türk inkılabının evlatları mıyız? Demokrasi prensiplerini takip edeceğiz. Fakat bir taraftan Türk inkılabına taraftar görünmek, hatta Türk inkılabı namına söz söylemek salahiyetini haiz imiş gibi azamet satmak, diğer taraftan da demokrasiyi bir tarafa atarak sağ ve sol istibdat şekillerine doğru yürümek: işte bu olmaz. İkisinden birini tercih etmeli, mantıklı olmalı, samimi olmalı. Bu şart ile, dediğim gibi, her kanaat hürmete şayandır ve üzerinde münakaşa yürütülmeğe layıktır.”

Başvekil İsmet Paşa'nın demiryolunun Sivas'a varması dolayısıyla yaptığı konuşmada Türkiye'nin "mutedil devletçi" olduğunu açıklamasını, Ahmet Hamdi (Başar), Türkiye'nin demokrasiyi arkada bırakarak yeni bir aşamaya girmesi olarak değerlendirmiştir. Hüseyin Cahit'e göre ise, Ahmet Hamdi'nin bu yargısı ancak "mutedil hattâ şiddetli devletçilik ile demokrasi birbirine uymaz iki kanaat" olması halinde geçerli olabilir. Oysa, devletçilik ile demokrasi uyuşabilir. Çünkü, demokrasi mutlaka iktisadi özgürlükçülük demek değildir. İktisadî özgürlükçülüğü bir takım özel şartlar doğurur. O şartların gerçekleşmediği yerde iktisadi özgürlükçülüğün anlamı yoktur. Nitekim, dünyanın bugünkü durumu, bir çok kusurları olmasına karşın, devletçiliğin benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Devletçiliği benimseyen ülkeler ve bu arada Türkiye, bugünün dünyasının gereklerini yerine getirmekle demokrasiden ayrılmış sayılamaz.⁷⁴

Türk Devrimi, Hüseyin Cahit'e göre, iktisadi devletçiliği toplumun iktisadi koşulları gereği olarak benimsemekle, kendi ilkelerine ters düşmüş, demokrasiyi ve siyasal özgürlükleri inkar etmiş değildir.

Hüseyin Cahit'e göre ABD iktisadi diktatörlük sistemiyle idare olunmağa başladı diye onu demokrasiden ayrılmış zannetmek pek acele bir hüküm vermek ve demokrasinin çerçevesini çok dar algılamak olur. İlk bakışta birbirine tamamen zıt iki kavram gibi görünen diktatörlük ve demokrasi birbirleri ile telif kabul etmez bir rejim değildir. Bu durum, demokrasi için büyük bir faikiyet ve kuvvet teşkil eder. Hüseyin Cahit'e göre, önemli olan, diktatörlük ile kastedilen gayenin, takip edilen hedefin ne olduğudur.

İktisadi yaşama devletin en az düzeyde karışmasından iktisadi yaşamın büyük ölçüde devletçe plana bağlanmasına kadar varan geniş yelpazedeki "devlet müdahaleciliği" *Fikir Hareketleri*'nde farklı biçimlerde (iktisadi devletçilik, sevk ve idare edilen iktisat, diriye iktisat gibi) adlandırılmaktadır. Dergi yazarlarının hepsi, iktisadi liberalizmi savunmakta ve ekonomiyeye devletçe yapılacak müdahalelerin olumsuz sonuçlar vereceğini düşünmektedirler. Hüseyin Cahit de ilke olarak bu yaklaşıma katılmakla birlikte, Türkiye ve Türkiye gibi sanayileşememiş ve toplumsal sınıfların henüz oluşmadığı ülkeler bakımından, tıpkı Başvekil İsmet İnönü gibi, bir "müdafaa vasıtası" olarak gördüğü iktisadi devletçiliğe sıcak bakmaktadır.

⁷⁴ Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

Fikir Hareketleri'nin demokrasi taraftarı olduğunu belirten Hüseyin Cahit'e göre, bütün ilkeler ve rejimler ülkelere göre uygulamada az çok değişir. Demokrasi (ulusal egemenlik) taraftarı ve liberal olmak "... mutlak iktisadi liberalizmi ya ilk klasikler şeklinde ya sonraki müfrit şeklinde kabul etmeyi tazammun etmez. Siyasi liberalizm ile iktisadi liberalizm ayrılabilir, ayırdır..." Türkiye'de de bir zorunluluk olarak devlet iktisadiyatı kabul edilmiştir.⁷⁵ "En esaslı iktisat mezheplerinin hiçbir vakit bütün gelecek zamanlar ve bütün memleketler için harfi harfine riayet edilecek bir din ahkâmı..." bulunmadığını belirten Hüseyin Cahit'e göre, "... iktisat sahasında takip olunacak siyaset, zamanın ve mekanın mahsulü olmak icap eder."⁷⁶

"... Her memleket iktisadi siyasetini tanzim ederken, iktisat hadiselerinin umumi ve büyük kanunlarını gözden kaçırmamakla beraber, kendi varlığından fıskıran zaruretleri de düşünmeğe mecburdur. Yoksa prensip ve nazariye uğrunda memleket ve hakikat feda edilmiş olur.

"Vakıa iktisadi hürriyetçilik, esas itibarile, pek takdir edilecek, gayet tabii görünecek bir yoldur. Fakat umumi surette tatbik kabiliyeti mevcut olmak şartile. Yoksa öte tarafta başka memleketler bütün bütün aykırı prensipler dairesinde umum dünyanın ahengini ihlal edip dururken kardeş beşeriyet ideali peşinde gümrük hudutlarını kaldırmak ve dahilde iktisadi hürriyet prensiplerini tatbik etmek biraz Donkişotluğ andıran bir hareket olur."⁷⁷

İktisadi liberalizm, Hüseyin Cahit'in de asıl tercihidir. Bunun uygulanabilir olması, her ülkede benimsenmiş olmasına bağlıdır. Hüseyin Cahit, Başvekil İsmet Paşa tarafından *Kadro*'da yayımlanan ve Halk Fırkasının devletçilik yaklaşımının açıklandığı makalenin "... bu bakımdan pek dikkate şayan bir mukaddeme ile söze başl[adığımı]..." belirtmektedir. Başvekilin bu makalede "İktisadi devletçilik siyaseti, bana her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. ... İktisadi devletçiliği biz inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk..." şeklinde bir yaklaşım sergilediğini, bu yaklaşımıyla iktisadi sorunları gerçek bir Devlet adamı gözü ve muhakemesi ile görmekte ve çözümlenmekte olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.

⁷⁵ Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı: Avrupa'nın Mirasçıları", **FH**, Sayı 35, (21.6.1934).

⁷⁶ Hüseyin Cahit, "Bizde İktisadi Devletçilik Avrupa'da İktisadi Devletçilik", **FH**, Sayı 5, (23.11.1933). "... Bugün, iktisadi hürriyetçiliğin beşiği olan İngiltere vekayii sevkile o esastan uzaklaşmış bulunuyor..."

⁷⁷ **a.g.m.**

Hüseyin Cahit, iktisadi devletçiliği bir “müdafaa vasıtası” ve “Türk iktisadiyatını kurtarmak ve sağlam temellere oturtmak için tatbik edilecek en salim meslek” olarak görmektedir.

“İktisadi devletçilik masa başında kitap ve nazariye ile halledilecek bir iş değildir... bütün dünyanın iktisadi vaziyeti ve gidişi karşısında Türk camiasının tutması icap edecek en münasip yol ne olacağı düşünülürse o zaman memleketin iktisadi hayır ve selameti itibarile selim bir neticeye vasıl olmak kabil olur. İktisadi devletçilik bugün Türk iktisadiyatını kurtarmak ve sağlam temellere oturtmak için tatbik edilecek en salim meslektir. Çünkü kendimizi başka türlü müdafaa edemeyiz. Eğer bütün cihanda tek bir para tekarrür etmiş, gümrük hudutları kalkmış, iktisadi hürriyetçilik prensipleri işlemeğe başlamış olsa idi bile biz gene bu yolu tutmak için iyice düşünmek mecburiyetinde kalacaktık. Çünkü Avrupada iktisadi devletçilikten bahsedilince karşıya çıkacak iktisadi vaziyet başkadır, bizde bütün bütün başkadır.”

“İktisadi vaziyet”in farklı farklı oluşu, iktisadi devletçiliğin Türkiye ve Avrupa bakımlarından farklı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

“Avrupada büyük bir sermaye birikintisi vardır. Avrupada büyük bir sanayicilik vardır. Avrupada bir mala sahip sınıf ile bir beş parasız sınıf vardır ve birbirleriyle adeta hayat ve memmat mücadelesi içindedirler.

“Bizde bu hallerden henüz eser yoktur. Bizde daha kapitalizm başlamamış sayılabilir. Sanayicilik hareketi yoktur. Sermayedar ve işçi sınıflarından da henüz eser görmüyoruz. Avrupada iktisadi devletçilik sosyalizme götüren bir yol diye telakki ediliyor. Avrupada sanayicilik etmek isteyen devlete karşı işleri iyi beceremeyeceği söyleniyor. Avrupada devletin sanayiciliğe kalkışması bir gasp ve müsadere mahiyetini alıyor.

“Bizde iktisadi devletçilik bir nazariyenin mahsulü olmadığı için sosyalistliğe doğru adım olsun diye yapılmamaktadır. Memleketin iktisadi hayatını kurtarmak, bir sanayi hareketi vücude getirmek ve bütün bunlardan daha mühim olmak üzere, şamil tabir ile, memleketi sefalet ve iflasa sevketmemek için bir tedbir olarak tatbik edilecektir. Avrupada uzun zamandan beri hususi fertler ve şirketler elinde inkişaf eden sanayi hareketi dahiyane başlara, herhalde büyük, tecrübeli ve mütehassis şeflere maliktir. Bizde bu hususta vukuf, irfan ve tecrübe namına ne varsa devlette toplanmıştır. İşte memleketimizde pek çok hususi fabrikalar görüyoruz. Halbuki bugün sanayiciliğin ruhu olan ‘rasyonalizasyon’u düşünen, bunu temin için Avrupanın en büyük profesörlerinden birini davet eden, onun vesayası dairesinde pren-

sipleri tatbika geçen, hasılı sanayiciliği iptidai ve ham halinden çıkararak asri ilim ve teknik esasına dayanmış surette idare etmek isteyen ancak devlet fabrikalarıdır. Fabrika yalnız para ile kurulmaz ve işlemez. İlim, teknik ve ihtisas ister. Avrupada devlet bu noktada zayıftır, bizde kavidir.

“Eğer biz memlekette devlet başta olarak bir sanayicilik tesis etmezsek bir taraftan kendi topraklarımızda aç ve sefil kalacağız, bir taraftan bütün bu kurtardığımız istiklale rağmen dünyanın sanayici yedi devletinin hepsinin veya bir kısmının bir müstemlekesi haline düşeceğiz...”

Hüseyin Cahit’e göre, savaş, yaşamak için başka ülkelere muhtaç olmanın ne büyük bir zaaf teşkil ettiğini ortaya koydu.

“Şimdi her memleket hudutlarının etrafına adeta bir duvar çekmiş; gümrüklerden içeri kuş uçurmaz bir halde, bütün ihtiyaçlarını kendi temin etmek istiyor. Kat’iyyen muvaffak olamıyorlar. Bugün gene bütün memleketler birbirlerine muhtaç bir halde bulunuyorlar. Her memlekette gümrük himayeleri sayesinde cılız, sun’i bir sanayicilik hareketi inkişaf ediyor. Fakat serbes[t] rekabete imkan olmayınca bu yolu tutmak bir zaruret değil midir? Herhalde, iktisadiyatın ve siyasiyatın umumi gidişi bugün infirat politikasıdır. Herkes her şeyi kendi temin etmek mecburiyetindedir, elinden geldiği kadar.”

Emperyalizmin var olduğu ve serbest rekabetin bulunmadığı bir dünya vaziyeti karşısında, Hüseyin Cahit’e göre, “... prensip tenkitlerini bir yana bırakmak ve herkes gibi müdafaa tertibatı almak...” gerekmektedir. İktisadi devletçilik bizde her hangi bir hakkı ortadan kaldırmamakta olduğundan, yüksek adalet ilkelerine de uygundur.

“Başvekil Paşa Hazretlerinin işaret ettikleri gibi bizde İktisadi devletçilik sade bir müdafaa tertibatından ibaret kalmaz. Bugün memlekette sermaye de devlettedir, vukuf ve ehliyet de devlettedir. Devleti kendilerini himaye etmeğe mecbur edecek kuvvetli ve nüfuzlu bir sermayedar sınıfının esareti altında bulunmamak bizim için en büyük bir nimet teşkil ediyor. Devlet sanayi himayesi için memleketin umumi ve yüksek menfaatleri namına bir tedbir alacak ise bu bir nevi vergi demek olacaktır. Fakat bu vergi mahdut bir sermayedar sınıfının kasasına değil, hepimizin hazinemize, maliyeye girecektir. Bu noktadan da iktisadi devletçilik bizde yüksek adalet prensiplerine uygundur. Mevcut ve müesses hiç bir hak yıkılmamaktadır.”⁷⁸

⁷⁸ a.g.m.

Dünyanın en demokrat hükümetleri bile (Amerika, İngiltere, Fransa...) iktisadi özgürlükten uzaklaşmışlardır. Bu, siyasal özgürlükle iktisadi özgürlüğün birlikte bulunmasının zorunlu olmadığını göstermektedir.

"... Bunun içindir ki iktisadî Devletçiliği Türk heyeti İctimaiyesinin iktisadî şartları icabından telâkki eden ve bu yola giren Türk inkılâbı kendi prensiplerine hıyanet etmiş, millî hakimiyeti yani demokrasiyi ve siyasî hürriyetleri inkâr etmiş değildir."

Siyasal özgürlük ile iktisadi özgürlüğü birbirine karıştırmamak gerekir. İktisadi özgürlükçülüğü bir takım özel koşullar doğurmuştur. O koşulların gerçekleşmediği yerde iktisadi özgürlükçülüğün anlamı yoktur. Bugünkü dünya, birçok kusuru olmasına karşın, devletçiliği zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, devletçiliği benimseyen ülkeler şimdiki durumun ve koşulların gereğini yerine getirmiş olmakla demokrasiden ayrılmış sayılamazlar.⁷⁹ ABD'nin iktisadi diktatörlük sistemi ile yönetilmeye başlaması onun demokrasiden ayrılmış olduğu anlamına gelmez. Demokrasi ile diktatörlük birbirine tamamen zıt iki kavram değildir.⁸⁰

Fikir Hareketleri'nin diktatörlük çözümlemeleri içinde, hatta tüm çözümlemeleri içinde en geniş yer tutanı, komünizm çözümlemeleridir. Komünizmi konu edinen makaleler toplam makale sayısının %13'ünü oluşturmaktadır.⁸¹

Fikir Hareketleri'nde "diktatörlük" sözcüğü, bazen komünist, faşist ve nazist rejimlerini ifade etmek üzere, bazen de, bu üç rejimin yanı sıra, diğer bazı Avrupa ülkelerinde kurulan ve "adi bir hükümet darbesi neticesinde, sırf bir adamın yahut bir takımın şahsî düşünce ve menfaatleri uğrunda tesis edilen" diktatörlükleri, yani demokrasi rejimi dışında kalan her tür rejimi nitelemek üzere kullanılmıştır.

FH yazarlarından kimileri Dünya Savaşı ertesinde Avrupa'da diktatörlüklerin belirmesini bu Savaş'a bağlamışlardır. Onlara göre Lenin, Mussolini ve Hitler bu sayede kendi uluslarının yazgısına egemen duruma geldi-

⁷⁹ Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı", **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

⁸⁰ Hüseyin Cahit, "Demokrasiler ve Diktatörlükler", **FH**, Sayı 10, (28.12.1933).

⁸¹ Derginin ilk sayısında yayımlanmaya başlanan bir tefrikada, olumlu izlenimler edinmek niyetiyle Sovyetler Birliği'ne giden bir yazarın düş kırıklıkları anlatılmaktadır. Tefrikanın girişinde şu yargıda bulunulmuştur: "Tarih karşısında Bolşevikleri mahkum eden şey muvaffakiyetsizlikleri değildir. Bu muvaffakiyetsizliklerinin insanlara pek pahalıya oturmuş olmasıdır..." Henri Béraud, "Moskovada Neler Gördüm Komünistliğin İflası" (Tefrika 1), **FH**, Sayı 1, (29.10.1933).

ler.⁸² Avrupa’da iki ateş (devrimciler ve mürteciler) arasında kalan demokrasi mürtecilerin gözünde sürekli olarak devrimlere neden olan yıkıcı bir rejim, devrimcilerin gözünde de yeni zamanlara özgü bir irtica biçimiydi.⁸³

Üç modern devrim (Rus, Alman ve İtalyan) siyasal ve iktisadi liberalizmi ortadan kaldırmıştı.⁸⁴ Diktatörlüklerden biri sol taraf diktatörlüğü (fabrika amelesinin diktatörlüğü olan komünistlik), diğer ikisi ise sağ taraf diktatörlüğü (tek adamın keyfi hakimiyeti demek olan diktatörlük) idi.⁸⁵

FH’nin Hüseyin Cahit dışındaki yazarları da diktatörlüklere karşı olumsuz bir tutum takınmışlardır.

VI. Değerlendirme

Bu makalede, *Fikir Hareketleri* dergisinde Hüseyin Cahit’in Türk Devrimine nasıl baktığı, bu dergideki görüşlerinden hareketle irdelenmiştir.

Hüseyin Cahit, *Fikir Hareketleri*’nde orta sınıf söylemini dayalı bir demokrasi savunusu yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu esnasında temsili demokrasinin gereklerinin yerine getirilmemesini (Cumhuriyet Halk Fırkası liderliği ile Cumhurbaşkanlığının aynı kişide birleşmesini), *Tanin*’de, kıyasıya eleştirmekte ve bu yüzden siyasal iktidarın şimşeklerini üzerine çekmekteydi. İstiklal Mahkemelerinde bile yargılandı.

1930’lu yıllarda ise, iki savaş arası dönemin dünya koşullarını (diktatörlüklerin yaygınlaşması ve demokrasinin gözden düşmesi) dikkate alan, demokrasiyi korumak pahasına, gerektiğinde kısa süreli diktatörlükleri bile salık veren, iktisadi hürriyeti demokrasi için olmazsa olmaz koşul saymayan bir Hüseyin Cahit ile karşılaşmaktayız.

⁸² Chamberlin, “Hürriyete Karşı İsyancıların Menşeleri”, *FH*, Sayı 217, (18.12.1937).

⁸³ Hüseyin Cahit, “Bizde İnkılap Avrupada İnkılap”, *FH*, Sayı 2, (2.11.1933).

⁸⁴ Joseph-Barthélemy, “İnkılabların Yeni Simaları”, *FH*, Sayı 117, (18.1.1936).

⁸⁵ Hüseyin Cahit, “Bizde Demokrasi Düşmanlığı”, *FH*, Sayı 9, (21.12.1933).